N°. 3094 — 185?

DE TIJD.

NOORD-HOLLANDSCHE COURANT.

Dieu et mon droit.

Deze COURANT verschijnt te AMSTERDAM, Dagelijks, behalve des Zondags. Het abonnement voor 3 maanden is f 5.00; voor de buitensteden f 6.00; *franko* door het geheele Rijk.

Brieven, Gelden, enz. FRANKO te adresseeren aan het Bureau dezer COURANT.

WOENSDAG 8 JULIJ.

Bij dit Nommer behoort een Bijvoegsel.

Advertentiën van *Zes* regels en daar beneden worden tegen f 1.00 geplaatst; meer dan *Zes* regels tegen 15 cents de regel. — Voor alle advertentiën wordt bovendien 35 cents zegelregt betaald. Voor groote letters betaalt men naar de plaatsruimte meer.

AMSTERDAM, 7 Julij.

De zitting van de Tweede Kamer was gisteren gewijd aan de behandeling der art. 17—21 van het ontwerp van wet tot regeling van het lager onderwijs.

Art. 17, voorschrijvende, dat de Gemeenteraad het getal der scholen bepaalt, werd zonder diskussie *aangenomen.*

Art. 18, houdende, dat de hoofdonderwijzer des noodig wordt bijgestaan door een kweekeling en hulponderwijzer werd, na eenige ophelderingen, door den minister gegeven, *aangenomen.*

Art. 19. gaf tot velerlei diskussie aanleiding. Het luidt aldus:

»Aan elken hoofdonderwijzer wordt, behalve vrije woning, zoo mogelijk met een tuin, eene jaarwedde toegelegd.

»In geval hem geene vrije woning kan verschaft worden, ontvangt hij eene billijke vergoeding voor huishuur.

»Bij verschil tusschen den Gemeenteraad en den onderwijzer omtrent het bedrag dier vergoeding beslissen Gedep. Staten.

»Ten behoeve van elken kweekeling, bedoeld in het voorgaand artikel, wordt den hoofdonderwijzer eene jaarlijksche toelage verleend.

»Aan elken hulponderwijzer wordt eene jaarwedde toegelegd.

»De jaarwedden en toelagen worden door den Gemeenteraad, onder goedkeuring van Gedep. Staten bepaald.

»Voor een hoofdonderwijzer is het bedrag der jaarwedde ten minste f 400, voor een hulponderwijzer ten minste f 200. Het bedrag der toelage is ten minste f 25."

Hierop waren onderscheidene amend. voorgesteld, die achtervolgens door de voorstellers werden toegelicht, en in diskussie gebragt; als:

1°. door den heer *ten Cate*, die de twee volgende amendementen had ingediend, strekkende om na de 3e als 4e alinea op te nemen: »Boven de vaste jaarwedde wordt hem een veranderlijk inkomen uit de schoolgelden toegekend, naar evenredigheid van het getal der schoolgaande kinderen;" en om vervolgens de voorlaatste al. aldus aan te vangen. »De vaste jaarwedde, het veranderlijk inkomen en de toelagen worden", enz.

2°. door den heer Hengst, om alin. 7 van het art. te doen vervallen en dus weg te nemen de bepaling dat voor een hoofdonderwijzer het bedrag der jaarwedde is ten minste f 400, voor een hulponderwijzer ten minste f 200, en dat het bedrag der toelage is ten minste f 25.

3°. door den heer van Heijden Reinestein, strekkende om aan het slot van het art. te voegen de navolgende alin.: »In de gevallen, waarin met goedkeuring van Gedep. Staten, overeenkomstig art. 23, door hoofd- of hulponderwijzers andere ambten of bedieningen worden bekleed, zullen de deswege genoten voordeelen voor *de helft* bij de berekening van het minimum in dit art. vastgesteld in aanmerking komen."

Bij de diskussie over het artikel-zelf zoowel als over de voorgestelde amendementen, sprak zich levendig de belangstelling der Kamer uit in het lot van den onderwijzer. Algemeen werd erkend, dat hij, om zich onverdeeld aan de vervulling zijner zwaarwigtige en moeijelijke taak te kunnen wijden, niet te zeer gedrukt moet wezen door de zorgen des levens. Zal de onderwijzer, zoo meende men, niet allen lust en moed verliezen, dan moet hij niet in 't geval zijn van gestadig, zelfs in de school, vervolgd te worden door den angst van in het onderhoud der zijnen niet te kunnen voorzien. En algemeen werd dan ook goedgekeurd dat de aan hem uit te keeren jaarwedde niet al te karig gesteld en hem behoorlijk gewaarborgd werd.

Intusschen liepen de zienswijzen nog al uiteen, over de verschillende vragen, die, naar aanleiding van dit onderwerp, ter sprake kwamen. Is het, zoo werd gevraagd, raadzaam, met het oog op den finantiëelen toestand van vele Gemeenten, den onderwijzer, den hulponderwijzer en den kweekelingen vaste jaarwedden en toelagen tot een bedrag, waarvan het minimum bij de wet bepaald is, te verzekeren? De heer Hengst was van meening, en onzes inziens te regt, dat de finantiën van vele gemeenten, die een toestand alles behalve bloeijend te noemen zijn, ten gevolge van de goedkeuring van het artikel in groote ongelegenheid zouden kunnen geraken. Van zijnen kant vreesde de heer van Nispen, dat een bepaald minimum tot vele bezwaren zou kunnen aanleiding geven. Verlangde men desniettemin een minimum, dan behoorde men in elk geval te komen tot eene klassifikatie naar gelang der verschillende behoeften of de duurte en goedkoopheid in de verschillende plaatsen. Met die laatste beschouwing vereenigde zich de heer Dommer van Poldersveldt; terwijl weer onderscheidene leden, als de heeren van der Linden, ter Bruggen Hugenholtz, Sloet tot Oldhuis en van Hoëvell met den minister van Binnenl. Zaken op het behoud van het artikel en derhalve op de vaststelling van het minimum der jaarwedden aandrongen. Hunnerzijds deden zij inzonderheid uitkomen, aan welke onzekerheden het levensonderhoud van den onderwijzer, wanneer het minimum zijner inkomsten niet werd gewaarborgd, zou zijn blootgesteld; en ten andere, dat, wanneer de bepaling zijner jaarwedde aan het *bon vouloir* van eenen welligt uitermate spaarzamen Gemeenteraad overgelaten was, het bedrag der jaarwedde dan wel eens zou kunnen bepaald worden beneden hetgeen vereischt wordt ter te gemoetkoming in de eerste behoeften des levens. Om dit laatste bezwaar uit den weg te ruimen, stelde de heer Hengst, zijn amendement uitbreidende, voor, om alinea 6 van het artikel aldus te lezen: »De jaarwedden en toelagen worden door Gedep. Staten, nadat de Raad is gehoord, onder Onze goedkeuring, vastgesteld." Aldus was het lot van den onderwijzer niet afhankelijk van de welligt al te karige berekeningen eens Gemeenteraads, maar werd hem zijn inkomen verzekerd door eene autoriteit, die ook op zijn belang letten en dat niet uit het oog zou verliezen om den wille van eenzijdige beschouwingen. Het aldus uitgebreide amendement van den heer Hengst werd krachtig ondersteund door de heeren Meeussen, van Zuijlen van Nijevelt en van Wintershoven, welke laatste verklaarde, dat hij misschien van de goedkeuring der geheele wet zich zou moeten onthouden, als het minimum der bezoldiging bij de wet werd vastgesteld. Het amendement werd niettemin verworpen met 41 tegen 22 stemmen. Er voor verklaarden zich de heeren Van Heiden Reinestein, de Limpens, de Lom de Berg, Bots, van Bosse, Dullert, van Wintershoven, Mackay, Hengst, Jespers, L. D. Storm, Meeussen, Luyben, van Nispen van Sevenaer, Baud, van Rappard, van Zuylen van Nyevelt, Thorbecke, Westerhoff, Dommer van Poldersveldt, Beens en de Poorter.

Ook het amendement, waarover in de tweede plaats gestemd werd, dat van den heer Blaupot ten Cate namelijk, werd insgelijks verworpen. De strekking er van was, om den onderwijzer boven de vaste jaarwedde een veranderlijk inkomen toe te kennen, naar evenredigheid van het getal der schoolgaande kinderen. Door onderscheidene sprekers wordt dit amendement hetzij verdedigd, hetzij bestreden. Zij, die het verdedigden, deden vooral gelden de bedenking, dat den onderwijzer, in het belang van het door hem te geven onderwijs, geen te sober bestaan moest worden toegekend en, volgens hen, mogt een vast inkomen van minstens f 400 per jaar althans niet een ruim inkomen genoemd worden. Van hen, die het amendement bestreden, was het de heer Storm van 's Gravesande, die het duidelijkst de onaannemelijkheid er van aantoonde. De wet, zoo zeide hij, zal een minimum vaststellen en evenwel zal datzelfde minimum, bij de aanneming van het amendement, verhoogd worden, door *boven* het minimum nog eene afzonderlijke belooning bij de wet te bepalen. Die aanmerking is allezins gegrond. Intusschen blijven wij van meening, dat het verleenen van een vast inkomen, hetwelk in de meeste gevallen wel nooit boven het bepaalde minimum gaan zal, in 't algemeen minder in het voordeel van het onderwijs zijn zal, dan een veranderlijk inkomen, geëvenredigd aan den ijver en de toewijding der onderwijzers. Wij zeiden reeds dat het amendement verworpen werd: 44 stemmen waren er tegen; 19 verklaarden er zich voor. De laatste waren die van de heeren van der Veen, Wijbenga, Blaupot ten Cate, Vegelin van Claerbergen, Reinders, Godefroi, Zijlker, van Eck van Deinse, Anemaet, van Bosse, van der Poel, Wintgens, Hoekwater, Dirks, de Brauw, Elout van Soeterwoude, van Foreest en de Voorzitter.

Het amendement van den heer van Heiden Reinestein vond slechts genade, behalve bij den voorsteller, bij de heeren Reinders en van Zuylen van Nyevelt. De niet te miskennen strekking er van was om de Gemeenteraden aan de verleiding bloot te stellen van bij voorkeur hen tot onderwijzers te benoemen, die als koster, voorzanger of klokkenluider uit kerkelijke fondsen eenig inkomen zouden genieten. De heer van Heiden Reinestein verlangde, dat zulken onderwijzers uit de Gemeenteraden zooveel minder zou betaald worden als zij van elders mogten ontvangen. Van onderscheidene kanten werd den voorsteller onder 't oog gebragt, dat men zijne bedoeling begreep en afkeurde.

Het artikel-zelf werd daarna in hoofdelijke omvrage gebragt, en onveranderd *aangenomen* met 49 tegen 14 stemmen.

Tegen, de heeren Meeussen, Luyben, van Nispen van Sevenaer, Dommer van Poldersveldt, Beens, de Poorter, de Limpens, de Lom de Berg, Bots, van Wintershoven, Mackay, Hengst, Jespers en L. D. Storm.

Op art. 21, bepalingen behelzende nopens het benoemen, het ontslag, of schorsing van hoofd- en hulponderwijzers en kweekelingen, is door de heeren Dirks, Bieruma Oosting, Wijbenga, Vegelin van Claerbergen, ter Bruggen Hugenholtz en Storm van 's Gravesande, het volgende amendement voorgesteld, namelijk om tusschen de 1e en 2e alinea eene nieuwe alinea in te voegen van dezen inhoud: »Daar waar, overeenkomstig art. 30, de kosten van het lager onderwijs komen ten laste van anderen, zijn deze geregtigd zich door eene kommissie van hoogstens drie personen bij het examen te laten vertegenwoordigen. In dit geval wordt de voordragt, in overleg met die kommissie, opgemaakt."

Dit amendement werd door den heer Dirks nader toegelicht, daarbij aantoonende de billijkheid en noodzakelijkheid van den voorgestelden maatregel daar, waar de kosten niet geheel ten laste der Gemeenten komen, zonder dat door dit amendement eenige inbreuk wordt gemaakt op het beginsel van benoeming door den Gemeenteraad.

De heer Gevers Deynoot zegt dat, volgens alin. 1 de voordragt geschiedt uit zes personen; hij vraagt of dit niet te veel is, vooral nadat men het beginsel van vergelijkend examen heeft aangenomen. Hij wil dit getal op drie terug brengen en stelt alzoo voor om in al. 1 te lezen, in plaats van *zes* personen: »uit eene voordragt van *drie* personen."

Over dit amendement, in verband met het vergelijkend examen, ontstaat eene diskussie die, bij het vergevorderd uur heden zal worden voortgezet, en waaraan is deelgenomen door de heeren van Nispen, Mackay en Dommer van Poldersveldt. Ook de heer Sloet heeft een amendement op een der deelen van dit artikel aangekondigd.

De zitting werd daarna gescheiden tot heden ochtend ten 11 ure.

De *Amst. Ct.* bevat den volgenden brief:

»5 Julij.

»*Aan den wel-edel gestrengen heer* mr. GROEN VAN PRINSTERER.

»Wel-edel gestrenge heer!

»Gij wenscht te antwoorden op hetgeen ik in de *Amst. Courant* schreef, en hetwelk gij beschouwt als eene aantijging tegen uw karakter.

»Ik zal dat antwoord met vertrouwen afwachten, in de vaste overtuiging, dat ik geene persoonlijke beleediging bedoeld heb, en dat ik met bewijzen kan staven mijn oordeel over uwe verkeerde redeneerwijze, die ik als een noodwendig gevolg beschouw van uwe rigting.

»Ik ben mij echter evenzeer bewust van de mogelijkheid van dwaling, om niet de verzekering te kunnen geven, dat ik gaarne zal erkennen mij onjuist te hebben uitgedrukt, wanneer mij die onjuistheid wordt aangetoond; terwijl ik in het openbaar gaarne verschooning zal vragen, wanneer die onjuistheid eenigen blaam op uw karakter kon werpen.

Zoolang mij echter die onjuistheid niet wordt aangetoond, volhard ik bij hetgeen ik geschreven heb.

»Het zoude den schijn van opregtheid kunnen hebben, wanneer ik dezen brief sloot met de betuiging van vriendschappelijke gevoelens op een oogenblik, dat gij meent dat ik een blaam op uw karakter heb willen werpen; maar toch kan ik de hoop niet onderdrukken dat de vriendschappelijke betrekking, die, niettegenstaande zeer groot verschil in godsdienstige en politieke rigting, na den dood mijns vaders, die in u een zijner waardigste leerlingen erkende, heeft bestaan, tusschen ons zal blijven voortduren. Maar ook wanneer dit het geval niet mogt zijn, hoop ik steeds voor oogen te houden de spreuk, mij zeker even dierbaar als aan u: *Amicus Socrates, Amicus Plato, sed magis amica veritas.*

»UEd. Dw. Dienaar,

»J. DE BOSCH KEMPER."

Het provinciaal geregtshof in Noord-Holland heeft in eene algemeene vergadering op het einde der maand Junij gehouden, tot deken van de orde der advokaten alhier aangewezen den heer mr. A. Brugmans, het oudste lid van den raad van toezigt en discipline, ter vervanging van den heer mr S. P. Lipman, die naar 's Gravenhage is vertrokken.

STATEN-GENERAAL.

TWEEDE KAMER.

Zitting van Maandag 6 Julij.

In deze zitting zijn de beraadslagingen over het wetsontwerp betreffende het lager onderwijs voortgezet.

Art. 17, aangevende het getal scholen in eene gemeente te stichten, werd zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd.

Nadat de heer van Lynden over art. 18, rakende het getal onderwijzers in eene school aan te stellen, eenige inlichtingen had gevraagd, die door den minister van Binnenlandsche Zaken gegeven werden, werd dit artikel goedgekeurd.

Op art. 19, luidende:

„Aan elken hoofdonderwijzer wordt, behalve vrije woning, zoo mogelijk met een tuin, eene jaarwedde toegelegd.

Ingeval hem geene vrije woning kan verschaft worden, ontvangt hij eene billijke vergoeding voor huishuur.

Bij verschil tusschen den gemeenteraad en den onderwijzer omtrent het bedrag der vergoeding beslissen Gedeputeerde Staten.

Ten behoeve van elken kweekeling, bedoeld in het voorgaand artikel, wordt den hoofdonderwijzer eene jaarlijksche toelage verleend.

Aan elken hulponderwijzer wordt eene jaarwedde toegelegd.

De jaarwedden en toelagen worden door den gemeenteraad onder goedkeuring van de Gedeputeerde Staten bepaald.

Voor een hoofdonderwijzer is het bedrag der jaarwedde ten [illegible]

Het bedrag der toelage is ten minste f 25," werden vier amendementen voorgesteld: het eerste van den heer Blaupot ten Cate, strekkende om na de 3de alinea als 4de alinea op te nemen: „Boven de vaste jaarwedde wordt hem een veranderlijk inkomen toegekend, naar evenredigheid van het getal der schoolgaande kinderen;" het tweede van denzelfden heer, dienende om de voorlaatste alinea aldus aan te vangen:

„De vaste jaarwedde, het veranderlijk inkomen en de toelagen worden enz.; het derde van den heer Hengst, die wenschte de geheele weglating van alin. 7 van art. 19; het vierde van den heer van Heiden Reinestein, die voordroeg om aan het slot van het artikel te voegen de volgende alinea:

„In de gevallen, waarin, met goedkeuring van Gedeputeerde Staten, overeenkomstig art. 23, door hoofd- of hulponderwijzers andere ambten of bedieningen worden bekleed, zullen de deswege genotene voordeelen voor *de helft* bij de berekening van het maximum in dit artikel vastgesteld, in aanmerking komen."

Aan de beraadslagingen over dit art. 19 en de daarop voorgestelde amendementen namen deel, behalve de voorstellers, de heeren: van der Veen, Reinders, van der Linden, ter Bruggen Hugenholtz, Sloet tot Oldhuis, van Nispen van Sevenaer, Zylken, van Hoëvell, Meeussen, Dommer van Poldersveldt, Mackay, Storm van 's Gravesande, Groen van Prinsterer, van Wintershoven, van Zuylen van Nyevelt en de minister van Binnenlandsche Zaken.

DELFT, 6 Julij. Gisteren avond heeft in onze omstreek wederom een hevig onweder gewoed, waardoor eene boerenwoning nabij Schipluiden is in de asch gelegd. Men zegt, dat er ook te Voorburg en Bleiswijk brandschade door het weder veroorzaakt is.

UTRECHT, 6 Julij. In den afgeloopen nacht, tusschen 12 en 1 ure, is boven deze stad een vreeselijk onweder losgebarsten, vergezeld van hagel, regen en sterken wind. De postkar van hier op Breda is door het schichtig worden van het paard in den Rijn geraakt, doch gelukkig, nadat men gedurende ruim een uur allerhande pogingen had aangewend, er uitgeholpen; ten 2 ure heeft de postillon de reis vervolgd, alles met zich voerende wat door hem aan het postkantoor was ontvangen. In twee verschillende rigtingen is brand gezien, zonder dat nog met zekerheid is vernomen waar; het algemeen gerucht wil, dat eene hofstede aan de Vuursche geheel zou zijn afgebrand.

De bliksemstralen van zware donderslagen vergezeld, wisselden elkander onafgebroken af, massa's water vielen [illegible]kkend op den verdroogden grond, tot dat omstreeks [illegible] het weder opklaarde. Doch om 12½ ure kwam het onweder nog schrikbarender op nieuw opzetten en hield tot ruim 1 ure aan. Er heerschte de eerste maal eene geheele windstilte, doch toen het onweder voor de tweede maal wederkeerde, verhief zich de wind zoo geweldig, dat een zwaar stuk lood van de Nikolaas-kazerne afwoei en een groot houten afsluitingshek aan het station is omver geslagen.

De bliksem is bij een molenaarsknecht, op den stoommolen van den heer Schober werkzaam en in de Kaatsteeg wonende, ingeslagen zonder schade aan te rigten, terwijl in de Katharijne-straat eene vrouw op straat werd getroffen die bewusteloos in eene nabijzijnde woning werd ingedragen. Onder de gemeente Maartensdijk is eene boerderij, toebehoorende aan den heer Bosch van Drakensteijn, afgebrand.

HOEVEN, 6 Julij. De dag van gisteren heeft onze gemeente eene aanzienlijke schade berokkend. Er vertoonde zich des namiddags omstreeks 8 ure een zwaar onweder, dat door hare purperroode kleuren iets bijzonders voorspelde en ook kort daarna met hevige donderslagen losbrak, vergezeld van harden wind en eene zware hagelbui, welke de te veld staande boekweit als het ware over de gansche uitgestrektheid der gemeente geheel heeft afgemaaid, en daaraan alleen eene schade heeft toegebragt, welke men voorloopig berekent op f 25 à 30,000.

Door de gezegde hagelbui en wind is ook nog aanzienlijk nadeel aan de te veld staande aardappelen, rogge, verschillende zaden en tuinvruchten te weeg gebragt, waarvan de som niet kan worden opgegeven.

ARNHEM, 6 Julij. Tegen half negen uur zag men uit het ZW. een onweder opzetten, dat, te rekenen naar het bliksemvuur, dat de omstreken beneden deze stad bijna onafgebroken op ontzettend majestueuse wijze verlichtte, allerhevigst dreigde te worden. Onder aanhoudend lichten en donderen, viel een stortregen die weldra vergezeld werd door een hagelslag, zóó ontzettend en hevig als zich niemand kan herinneren te hebben beleefd. Hagelsteenen, gemiddeld ter groote van duiveneijeren en sommige zoo groot als hoendereijeren, voortgezweept door den wind, vielen onder verschrikkelijk geweld uit de lucht en overstemden het rollen van den donder, in hunnen val op de daken en huizen. Wij hebben o. a. eene ruit gezien waarin door een hagelsteen, als door een kogel, een cirkelvormig gat van 8½ Ned. duim middellijn geslagen was. Een tal van vogels vond men overal dood onder de boomen. De schade aan boom- en veldgewassen is onberekenbaar. De oogst is verpletterd en met huivering ziet men de berigten uit de omstreken te gemoet.

Ook de schade, in de stad veroorzaakt, is zeer, zeer groot. In sommige straten, die onder het bereik van den [illegible] van niet de meeste, zoo niet alle ruiten, op alle verdiepingen zijn ingehageld. Onder de gebouwen, die het meest geleden hebben, behooren vooral het gouvernementsgebouw, het paleis van justitie, het huis van burgerlijke en militaire verzekering, de groote Societeit en Musis Sacrum. In het laatstgenoemde bevond zich juist een talrijk en aanzienlijk publiek, dat het koncert bijwoonde, gegeven door het muzijkkorps van het reg. veld-artillerie te Utrecht. De kap van dat gebouw geheel uit glas bestaande was spoedig door den zwaren hagel verbrijzeld; men stelle zich de ontsteltenis voor der honderden aldaar aanwezigen.

In het achterste gedeelte van hotel van den heer Holtus is de bliksem in een schoorsteen geslagen, zonder echter brand te veroorzaken. In verschillende weiden is vee gekwest en, naar men zegt, gedood.

Ook te Velp barstte omstreeks half tien, een hevig onweder los, gevolgd door een geweldigen hagelslag. De hagel viel in zulk eene massa en in zulke ruime en groote vormen neder, dat spoedig daarmede de grond geheel overdekt ware. Men raapte vijf stukken op, die te zamen op de schaal gelegd, de zwaarte hadden van een ned. pond.

Zonder te spreken van partikuliere gebouwen, waarvan dakpannen en glazen zijn stuk geslagen, telt men alleen aan de westzijde der hervormde kerk 70 gebroken ruiten. Op het Lange Water, bij den heer Wilke, zijn 2000 ruiten stuk geslagen.

ALKMAAR, 5 Julij. Ter kaasmarkt van 3 dezer waren 818 stapels kaas, wegende te zamen 183,679 N. ℔.

De prijs was: kleine f 28.25; middelbare f 27.50; kommissie f 26.75 per 50 N. ℔.

LUXEMBURG, 4 Julij. De raad van administrateurs-generaals (ministers), van het groothertogdom Luxemburg, bestaande uit de heeren Simons, Wurt-Paqut, Servais, Eyschen, von Scherff en Augustin, heeft tot de staatsambtenaren de volgende cirkulaire gerigt:

»Bij het naderen der verkiezingen voor de zamenstelling der Staten, is het de pligt der Regering, aan de openbare ambtenaren de gedragslijn aan te wijzen die zij bij deze gelegenheid hebben te volgen.

»In een land dat niet aan regeringloosheid is prijs gegeven, is het een beginsel dat de ambtenaar den gang der Regering niet mag belemmeren. Hij moet integendeel haar in elke omstandigheid ondersteunen en haar een eerlijken en trouwen bijstand verleenen, om haar de vervulling van hare taak gemakkelijk te maken.

»Het gedrag van een ambtenaar die zich in regtstreeksch verzet zou stellen tegen de Regering, het orgaan van de inzigten der kroon, zou de onmiddellijke maatregelen ten gevolge hebben, die voor het handhaven der orde en van het gezag vereischt worden.

»De Regering heeft het regt van de ambtenaren te vragen en vraagt hun een voor haar gunstige tusschenkomst en medewerking, om te beletten dat de ingezetenen die hen omgeven in dwaling worden gebragt door de tegenstanders der gevestigde orde. De ambtenaren moeten niet onverschillig blijven en zwijgen, wanneer de handelingen der Regering in een verkeerd daglicht worden geplaatst, wanneer logen of onkunde den staatkundigen toestand anders voorstellen dan hij in werkelijkheid is. De ambtenaren zijn verpligt de inwoners gerust te stellen, door zulke inblazingen van hen te verwijderen en hen over den waren staat van zaken voor te lichten.

»Er is meer: de Regering heeft het regt te eischen, dat de ambtenaren met alle hun ter dienste staande middelen zich verzetten tegen de verkiezing van kandidaten, die geen ander doel zouden hebben dan de toepassing van het bestaande regeringstelsel tegen te werken.

»Door zóó te handelen, beschermen zij het ware belang des lands. De spanning heeft te lang geduurd en te veel noodlottige gevolgen gehad, dan dat niet elk goed burger moet wenschen dat er een einde aan kome. De gesteldheid van het groothertogdom, op dezen oogenblik voortreffelijk, heeft niets te maken met die worstelingen, welke niet anders dan gevaarlijk en onvruchtbaar zouden kunnen wezen.

»Het is tijd dat de zaken rustig kunnen worden behandeld zonder partijgeest, en op eene krachtdadige, afdoende wijze voor 's lands welvaart.

»Wij koesteren het vertrouwen, dat ieder ambtenaar zich van deze voorschriften zal doordringen en zijn gedrag er naar regelen."

Volgens den korrespondent der *Köln. Zeit.* is door het hoofd der geestelijkheid te Luxemburg aan zijne onderhoorige geestelijken eene aanschrijving gezonden om de Regering te ondersteunen, »die aan het land een konkordaat zal schenken."

De verkiezingen, nl. de grondvergaderingen waarin de kiezers moeten worden gekozen, zijn bepaald op 7 dezer.

Twee koninklijk-groothertogelijke verordeningen zijn verschenen, betreffende de eene de inrigting van den den Raad van State, en houdende de andere het reglement voor de vergadering der landstenden. De Raad van State is zamengesteld uit minstens negen en hoogstens vijftien leden, die door den Koning-groothertog worden benoemd en ontslagen. De Koning-groothertog wijst jaarlijks [illegible] voorts den sekretaris en den advokaat van genoemd kollegie. Ieder Luxemburger, 30 jaren oud, kan lid van den Raad van State worden; ministers en afgevaardigden zijn echter hiervan uitgesloten. Een bijzondere kommissie van 5 tot 7 leden die in de hoofdstad moeten wonen, beslist over de geschillen. De leden krijgen eene geldelijke vergoeding, die het genot van bezoldiging of pensioen niet belet. De zittingen van den Raad van State zijn niet openbaar. — De vergadering der stenden wordt geopend in November en duurt veertig dagen. Langer dan drie dagen kan de vergadering zonder vergunning der Regering niet uiteengaan; tot eene verdaging van veertien dagen moet de Koning-groothertog zijne goedkeuring geven. Een afgevaardigde die gedurende eene zitting of gedurende de helft van twee op elkander volgende landdagzittingen afwezig blijft, verliest zijn mandaat. Het bureau der vergadering bestaat uit een, door den Koning te benoemen voorzitter en twee sekretarissen, de jongste leden der vergadering. Is de voorzitter verhinderd, dan presideert het oudste lid in jaren; zoo ook in afwachting van de benoeming des voorzitters. De leden spreken staande op hunne plaatsen, en mogen niet meer dan tweemaal over hetzelfde onderwerp het woord voeren. De Regering en hare kommissarissen moeten ten allen tijde worden gehoord. Uit de overige bepalingen van huishoudelijken aard blijkt voorts dat de Koning den griffier der vergadering benoemt en stelt zijne bezoldiging vast; de andere beambten worden door het bureau gekozen. Het bureau zorgt dat een verslag der beraadslagingen wordt openbaar gemaakt, uit welk verslag alle louter persoonlijke kwestiën en alles wat tegen de orde aandruischt moeten worden weggelaten. Wie andere mededeelingen der kamerzittingen openbaar maakt, is er verantwoordelijk voor en aan de bepalingen der drukperswet onderworpen. Het openbaar maken van het in geheime zitting behandelde is strafbaar. Voor 1857 kan de landdag vóór de maand November worden bijeengeroepen.

(Amst. Cour.)

Men leest in de Tweede Editie van *het Handelsblad:*

PARIJS, 7 Julij. De generaal Cavaignac is gekozen met 10,950 stemmen tegen den heer Thibouth, de regeringskandidaat, die slechts 9952 stemmen heeft verworven. De heer Ollivier is gekozen met 11,005 stemmen, de regeringskandidaat Varin vereenigde slechts 10,006 stemmen. De heer Dairimon had tot dusver reeds 808 stemmen meer dan de regeringskandidaat Langlois.

Er bleef van dit distrikt nog de uitslag te kennen over van de stemming in 2 sektiën.

BUITENLANDSCHE BERIGTEN.

FRANKRIJK.

PARIJS, 25 Julij. Te Marseille zijn tijdingen ontvangen uit Napels van 2 dezer. Het officieële orgaan der Regering deelt in zijne Nommers van 30 Julij en 1 Julij mede, dat eene sardinische stoomboot den 27sten Julij het eiland Ponza had aangedaan, onder voorwendsel van averij. Spoedig daarop heeft zij zich echter gewend in [illegible] de aldaar gestationneerde gewapende sloepen en de bemanning der stoomboot, de beambten der douane, alsmede de veteranen, die aldaar het garnizoen uitmaakten, ontwapend. Een detachement linietroepen heeft evenwel beter weerstand geboden. Eenige dooden en gewonden bleven op de plaats.

De onruststokers leverden verscheidene huizen, na de roode vaan opgestoken en de kreeten van *leve Italië! leve de republiek!* aangeheven te hebben, aan de vlammen over, plunderden verscheidene gebouwen en stelden de gevangenen op het eiland in vrijheid; doch slechts een gedeelte dier veroordeelden volgde de bende naar Sapri, waar [illegible] eene ontscheping plaats had.

Daar werden nieuwe buitensporigheden bedreven; de gendarmerie en de garde bleven echter meester van het terrein en joegen den vijand op de vlugt. Een gedeelte er van heeft zich onderworpen.

Twee fregatten der koninklijke marine hebben de sardinische stoomboot genomen, alsmede de overige wapenen die aan boord waren.

Bijzondere brieven uit Napels melden, dat de wapenen en ammunitie, die aldus genomen zijn, eene waarde hebben van een millioen franken. De napelsche Regering heeft twee en een half bataljon doen oprukken ter vervolging van hen, die zich niet onderworpen hebben. Hier en daar heeft zich de garde uit eigen beweging gemobilizeerd. Verder blijkt nog uit bijzondere mededeelingen, dat twee gevechten tusschen de koninklijke troepen en de oproerlingen op de grenzen van Calabrië hebben plaats gehad, en dat de laatsten in het eerste 100, en in het tweede 30 man verloren hebben. Al verder verneemt men, dat de strijd te Livorno hevig geweest is en geduurd heeft van den avond van 30 Junij tot den avond van den volgenden dag; eerst toen kon men zeggen, dat men den opstand geheel meester was. Alles schijnt de meening te bevestigen, dat het eene uitgebreide zamenzwering was, door Mazzini georganizeerd en die geheel Italië bedreigde. Dat zij in verband stond met het onlangs ontdekte komplot tegen het leven van Keizer Napoleon, is alles behalve onwaarschijnlijk.

Uit Genua wordt gemeld, dat de aanhangers van Murat in Italië eene proklamatie hebben verspreid, waarin o. a. aan den toekomstigen Koning van Napels, Lucien, de verklaring in den mond gelegd wordt, dat hij met eene konstitutie het land zal regeren, en dat, zoo zijn vader dit niet gedaan heeft, dit toegeschreven moest worden aan den drang, die van buiten kwam.

Natuurlijk kan niet met den minsten grond opgegeven worden, of prins Murat in die proklamatie de hand gehad heeft; doch zoo veel is zeker, dat zij onder zijn naam rondloopt, zonder dat hij openlijk daartegen op is gekomen.

— De herkiezingen, die heden begonnen zijn hebben nagenoeg hetzelfde karakter als de vorige; weder onthouden zich de werklieden van de stemming, doch alles doet voorzien, dat het morgen zooveel te drukker zijn zal.

— De *Moniteur* maakt op nieuw eenige rapporten bekend van den maarschalk Randon nopens de expeditie der Franschen in Kabilië. Daaruit blijkt, dat tot dusver alles naar wensch voor de fransche Regering gaat. Den 24 Junij hadden de Franschen evenwel, onder bevel van den generaal Mac Mahon, een vrij hevigen strijd moeten voeren, om zich meester te maken van de binderlagen der Kabylen, waarin zij eindelijk slaagden.

Bij die gelegenheid zijn 371 hunner buiten gevecht gesteld. Het verlies van den vijand moet aanzienlijk geweest zijn. Na dit gevecht zijn de Franschen verder opgerukt, zoodat zij den 28 Junij reeds meester waren van het rotsachtige gedeelte van Djurjura.

— Uit Tunis wordt gemeld dat een Israëliet door eenige Mooren beleedigd, met schimpwoorden jegens Mahomed antwoordde. Hij werd diensvolgens in hechtenis genomen en onthoofd, waarna zijn lijk aan den moedwil der bevolking werd prijs gegeven. De Bei had hiertoe zijne toestemming gegeven. De vreemde konsuls hebben tegen deze handelwijze geprotesteerd, welk protest den Bei door den engelschen vice-konsul is gebragt.

— Prins Napoleon heeft zich gisteren ingescheept om eene pleizierreis door Engeland, Schotland en Ierland te ondernemen.

— Gisteren namiddag was Béranger nog niet overleden. Het reeds medegedeelde berigt van zijnen dood was voorbarig.

ENGELAND.

LONDEN, 5 Julij. De *Morning-Post* neemt uit de zaken, die in Italië voorgevallen zijn, aanleiding om weder met hevigheid tegen den koning van Napels te velde te trekken. Dit artikel eindigt als volgt: »Het was onmogelijk dat wij betrekkingen aanhielden met een soeverein, die de menschheid zoo mogelijk heeft beleedigd. Hij is in den ban der volken en der beschaving, en tenzij de soevereinen zijn broeders hem ook in den ban slaan, kunnen zijn gruwelen den vrede van andere landen dan de zijne in gevaar brengen."

— De graaf van Mornington is te Londen overleden in een zeventigjarigen leeftijd en een toestand, die aan armoede grensde.

— Een kamp van 5000 man is te Gravesend gelegerd. Deze troepen zijn naar Calcutta bestemd.

— *The Creole*, een in Demerary verschijnend blad, meldt, dat aldaar een schip uit Calcutta was aangekomen met 200 koelies, terwijl op de reis 135 waren gestorven en over boord geworpen.

ITALIË.

NAPELS, 27 Junij. Het officieële regeringsblad bevat de koninklijke besluiten tot uitbreiding van het konkordaat van 1818.

Zij zijn acht in getal en worden door de volgende inleiding voorafgegaan:

»Z. M. de Koning onze meester, die als eerste grondregel heeft de godsdienst en haar bedienaren te vereeren, besloot onlangs tot verscheidene opperste maatregelen, op geestelijke personen en zaken betrekking hebbende, opdat de eerbied der bevolkingen voor het priesterschap zou aangroeijen."

Het eerste besluit bevat twee artikelen, en stelt van de voorafgaande koninklijke magtiging vrij de beschikkingen bij levende lijve of bij testament ten voordeele der kerken, der geestelijke vereenigingen en andere godsdienstige instellingen, welke ook, vermaakt, uitgenomen het afstand doen van erfenissen, wat aan de bekrachtiging van den soeverein onderworpen blijft. De notarissen moeten voortaan regtstreeks den Bisschoppen van deze schenkingen kennis geven, en de Bisschoppen zullen er het ministerie van geestelijke zaken over inlichten.

Het tweede besluit bevat 18 artikelen over de vormen waarin de schenkingen, verkoopen en verhuringen der geestelijke goederen moeten plaats hebben.

Het derde besluit onderwerpt de provinciale bisschoppelijke Synoden alleen aan het voorschrift om aan de staatsmagt den dag van hun bijeenkomst kenbaar te maken.

Het vierde heeft betrekking op de eigendomsbewijzen der goederen van geestelijken oorsprong.

Het vijfde magtigt de regtbanken om langs den wettelijken weg de erfgenamen, die in gebreke bleven godsdienstige legaten uit te betalen, daartoe te dwingen, behalve in het geval, waarin de uitvoering alleen overgelaten was aan het geweten der erfgenamen. Evenwel mag geen regtsingang tegen hen worden verleend, alvorens de bisschop van het diocees alle middelen tot minnelijke schikking heeft uitgeput.

Het zesde magtigt de Bisschoppen den sterken arm in te roepen voor de uitvoering der vonnissen aan de kerkelijke regtbanken in geestelijke zaken, zoo een der beide partijen onderwerping weigert. Zoo er evenwel verschil van gevoelen bestaat over de quæstie van bevoegdheid, moet de regtbank de uitvoering van het vonnis schorsen en een beroep op het ministerie doen.

Het zevende besluit schaft eenige beperkende bepalingen tegen de pastoors af.

Eindelijk onderwerpt de Regering het drukken van boeken aan het opzigt der bisschoppen, gelijktijdig met het reeds ontvouwd opzigt van den algemeenen raad van openbaar onderwijs.

Eenige andere beschikkingen van denzelfden aard, zijn aan die besluiten toegevoegd.

De Kardinaal Riario, Aartsbisschop van Napels en de Bisschop van Avensa hebben den Koning een adres van gelukwensching doen toekomen. Ook dit stuk is in het officieël blad opgenomen.

BELGIË.

BRUSSEL, 6 Julij. De *Moniteur* bevat een overzigt van het gebeurde met den belgischen gezant te Konstantinopel en hetgeen aanleiding heeft gegeven tot den maatregel der turksche Regering om aan den gezant zijne passen uit te reiken, ofschoon zij betuigt, de goede verstandhouding met België te willen onderhouden. Het blijkt daaruit, dat de gezant zich bij zijne regering van de tegen hem gedane beschuldigingen had gezuiverd, maar dat de belgische Regering, meenende, dat zijn verder verblijf te Konstantinopel hinderlijk kon zijn voor de goede verstandhouding tusschen beide Staten, den Koning had voorgesteld hem naar Brazilië te verplaatsen, toen echter eene depêche van den turkschen minister van Buitenl. Zaken aan den turkschen gezant te Brussel, medegedeeld werd aan den minister van Buitenl. Zaken. In deze depêche, welke in een onvoegzamen toon was vervat, werd de belgische Regering andermaal verzocht, den heer Blondeel terug te roepen, onder bedreiging, dat in geval van vertraging de Porte, afschoon hare regtstreeksche en officieële betrekking met het belgische hof voortzettende, zijne betrekkingen tot de legatie zou afbreken; zij hoopte dus, dat ter vermijding eener dreigende vriendschapsbreuk de belgische Regering haar vertegenwoordiger zou terug roepen. Daarop werd geantwoord, dat de Koning na kennisneming der depêche had geoordeeld, dat de omstandigheden niet van dien aard waren, dat zij de terugroeping zijns vertegenwoordigers te Konstantinopel konden motiveeren. De medegedeelde kopij van de turksche depêche werd aan den turkschen gezant teruggezonden. Nadat de heer Blondeel zijne passen had ontvangen en hij zich naar Athene had begeven, is de sekretaris der belgische legatie als tijdelijk zaakgelastigde bij de Porte geakkrediteerd.

STADSNIEUWS.

BURGERLIJKE STAND.

AMSTERDAM, 7 Julij.

OVERLEDEN (1 Julij): J. J. Bennernagel, 59 j. — (2 Julij) J. van Beek, 22 j. - W. L. Kluytenaar, 19 j. - T. ten Hengel

PRIJS-COURANT DER EFFEKTEN.

Fondsen	Rente	4 Julij 4½ u. gebl.	6 Julij			4½ u. gebl.
Amsterdam, Thesaurie	5 pCt.	104¾		"		
Nederl. Bank	4			"		
Nederl., Werkel. Schuld	2½ pCt.	63⅝	63⅝	a	63⅝	63⅝
Dito Dito	3 "	77	76⅞	"	77	77
Dito Dito	4 "	96½	96¼	"	96⅝	96¼
Amortisatie-Syndikaat	3½ "	91¼	91¼	"		
Aand. Handel-Maatsch.	4½ "	158¾	158¾	"	159¼	159¼
Oost-Ind. Leening	4½ "		95⅞	"		
Aand Holl. Spoorweg				"		
Leening idem	4½ "			"		
Aand. Rijn-Spoorweg	4½ "		101	"		
Maatschappij van Weld.	4 "		63	"		
België, Cert. Adm. B. Bk.	2½ "			"		
Dito *Rothschild*	2½ "		53⅛	"		
Frankrijk, Certifikaten	3 "			"		
Spanje, Obligatiën	1¼ "	25 15/16	25⅝	"	25 13/16	25⅝
Dito	3 "	43 1/16	43	"	43⅛	43
Dito Binnenlandsche	3 "	38⅛	38 5/16	"	38½	38¼
Amortisable Schuld			5¼	"		
Bewijzen Coupon			6¼	"		
Portugal, Obligatiën	3 "	46 5/16	46 5/16	"	46¾	46 5/16
Dito 1856	3 "	45 7/16	45 7/16	"	45½	45½
Uitgestelde		26½	26½	"	26⅝	
Rusl., Obl. bij *Hope en C°.*	5 "	105½	105½	"	105⅝	
Dito bij idem 1828/1829	5 "	103¾	103¾	"		
Cert. bij idem 1831/1833	5 "	95⅝		"		
Dito bij idem 1840	4 "	88¼	88¼	"	88⅝	88⅝
Dito bij *Stieglitz*	4 "	88	87⅞	"	88⅛	88⅛
Dito Nieuwe	4 "		86⅞	"		
Dito 5de Serie	5 "	98	98	"		
Dito 1855, 6de Serie	5 "	99⅝	99¾	"	100	99⅞
Dito Adm. te Hamburg	5 "			"		
Dito dito te Londen	5 "			"		
Dito dito dito	4½ "	96 15/16	97	"		
Inschrijv. in Assignatiën	6 "			"		
Certifikaten van dito	6 "	67¼	67¼	"	67⅜	
Polen, Aand. 1835, fl. 500	*f*	154¾	154½	"		
Obligatiën	4 pCt.	80⅞	80¾	"	80⅞	80⅞
Pruissen, Oblig.	4½ "			"		
Aandeelen 1854	3½ "		212	"	213	
Oostenrijk, Obl. bij *Goll en C.*	5 "			"		
Dito dito	4 "			"		
Dito Metalliek	5 "	77 5/16	77	"	77 1/16	
Dito Rente Amsterdam	5 "	88⅝	88⅝	"	88⅝	
Dito Nationale 1854	5 "	78 11/16	78¾	"	78⅞	78¾
Dito dito	2½ "	39⅞	39 15/16	"	39 15/16	39 15/16
Weener Bankaktiën		*f* 1171		"		
Dito Aand. fl. 250, 1839	"		318	"	320	
Dito dito " 250, 1854	4 pCt.	323		"		
Napels, Cert. bij *L. en B.*	5 "			"		
Dito bij *Rotschild*	5 "	103½		"		
Denemarken, Obl. te Lond.	5 "	99½	99½	"		
Dito	3					
Graz. Geldl. 1824 v. *f* 100	5					
Dito 1839 van *f* 100	5					
Dito 1843 *f* 100	5					
Dito 1852						
Sardinië	5					
Peru, Geldl. 1854	4½	78	80			
Dito te Parijs						
Ecuador, Oblig. 1855	1	14½	13⅞	"	14¼	
Venezuela, dito 6 pCt. thans	1½					
Dito Uitgestelde	2					
Grenada, Obligatiën	3½	21⅞	22¼	"	22¼	
Dito Uitgestelde			6¾	"	6⅝	
Mexiko, dito	3		22	"		
Nrd-Amer. Ph. *Hope en C.* Ln. A.				"		
Dito dito Ln. Bee.				"		
Dito bij *Rothschild*	6 pCt.			"		
Amerik. Bank Aktiën				"		
Illinois Spoorw. Aandeelen		121	121	"		
Dito Oblig. Constr. Bons.	7 pCt.	94	93¾	"		
Louisiana			100	"		
Grieken, Obl Geldl. 1825	5		5¾	"	5 15/16	

Russ. Spoorw. 76½, 77; B. Sp. 28; Prost 93.

Binnenlandsche, russische, spaansche en oostenrijksche fondsen waren bij levendigen handel prijshoudend; van Zuid-Amerika was eenige vraag voor Grenada.

Koers van het Geld: Beleening 4 pCt. Prolongatie 3½ pCt., Diskonto 4 pCt.

BUITENLANDSCHE BEURZEN.

ANTWERPEN, 6 Julij. Belg. leen. 2½ pc. 56¼; Obli-

gatiën 4½ pc. 98; Spanje 1¼ pc. 25 5/16 g; Binnenl. 3 pc. 38½p; Romeinen 5 pc. —; Oostenrijk Met. 5 pc. 80½p; id. Nationale 82⅛.

PARIJS, 6 Julij. Fransche 4½ pc. 92.—; 3 pc. 67.20; 1¼ pc. Spanje 25½; 3 pc. id. 37, 5 pc. Met. —; Rom. Leen. —.

MADRID, 3 Julij. 3 pc. Schuld 39.—, id. 1¼ pc. 25.80.

LONDEN, 6 Julij. Cons. 92⅜; Spanje buit. 3 pc. 41¼; id. 1¼ pc. 25¼; Rusl. 5 pc 109¼; id. 4½ pc. 96½; Holl. 4 pc. 98; id. 2½ pc. 64; Sard. 5 pc. 89½; Braz. 101; Peru 4½ pc. 83½; Gren. uitg. 6¼; id. werk. 22½; Mexiko 3 pc. 22⅝; Portugal 3 pc. 45½; Ecuador 14½; Venezuela 36; Wissel op Amst. —.—; Hamburg —.—.

WEENEN, 6 Julij. Met. 5 pc. 84; Nationale 85⅛; Bank-Aktiën 1011; Credit Anst. 204½; Wissel op Londen 10.08; Amst. —; Parijs —; Goud 7½; Zilver 4.

BERLIJN, 4 Julij. 4½ pc. Pr. Staatsch. 99¾; 5 pc. Rusland 106½; id. 4½ pc. —; Wissel op Londen 2/m. 6 Th. 18¼; Amst. kort 140½; Hamb. 150; Petersburg 104½.

BERLIJN, 6 Julij. 3½ pc. Pr. Staatsch. 99¾; 4½ pc. Rusland —; id. 5 pc. 107¼.

HAMBURG, 6 Julij. Spanje 3 pc. — id. 1¼ pc 24; Rusl. 5 pc. 102; 4½ pc. 91¾; 3 pc. Mexikanen 9⅞; Noord-Duits. bank 94; Wissel op Londen 3/m. —.—; id. kort —.—; Amst. —.—.

FRANKFORT, 6 Julij. 5 pc. Met. 79⅞; 1¼ pc. Spanje binnenl. 25⅜; id. 3 pc —; Wissel op Londen 3/m. 117⅞; Parijs —; Weenen 114⅜; Amsterdam —.

Wisselkoers.

Parijs	2/m.	*f* 55¾	Livorno	2/m.	*f* 39½
»	zigt	» 56⅛	Napels	»	» 83
Bordeaux	2/m.	» 55¾	Petersburg	»	» 1.81½
»	zigt	» 55⅞	Weenen	6/w.	» 33¼
Madrid	3/m.	» 238	Augsburg	»	» 35 5/16
Cadix	»	» 240	Frankfort	»	» 99⅝
Seville	»	» 237	Hamburg	2/m.	» 35 5/16
Bilbao	»	» 237	»	zigt	» 35¾
Lissabon	»	» 40½	Londen	2/m.	» 11,72½
Porto	»	» 40½	»	zigt	» 11,85
Genua	2/m.	» 45½	Rotterdam	»	» ⅛

NIEUWSTIJDINGEN, BETREFFENDE INTRESTBETALINGEN, UITLOTINGEN, GELDLEENINGEN, ENZ.

PRIJZEN VAN COUPONS EN LOSBARE OBLIGATIEN.

Metalliek	*f* 28,62½	a —	Pruissische	*f* 35	a —
Napelsche	» 25,70	„ —	Spaansche	» 2,40	„ —
Div. in £St.	» 11,77½	„ —	Hamb. Russ.	» —	„ —
Eng. Russen	» —,—	„ —	Russ. in Z. R.	» 36 5/16	„ —
Fransche	» 55⅞	„ —	Pools. in „	» —	„ —
Belgische	» 56½	„ —	„ „ Fl.	» 27½	„ —

Nationale Metalliek *f* 28,92½; [illegible]

SPECIE-COURS.

GOUDEN SPECIEN.

Stukken à *f* 10 per Stuk	*f* 9,85	à 9,95
Oude Gerande Dukaten	» 5,55	» 5,65
Wigtige Souvereinen	» 11,85	» 11,95
» Pistolen	» 9,65	» 9,75
Stukken van 20 Francs	» 9,40	» 9,50

Baren Goud en Specien à *f* 1442,60 per Ned. ℔ fijn 11 a 11½ pc.

ZILVEREN SPECIEN.

Piasters per Stuk	*f* 2,55	à 2,60
Stukken van 5 Francs	» 2,33	» 2,36
Brabandsche Kroonen	» 2,65	» 2,70
Fransche	» 2,70	» 2,75
Pruissische Daalders	» 1,75	» 1,78
Zilver 1000 à 980	*f* —,—	» —,—
» 900 » 700	» 104,20	» 104,70

HOLL. IJZEREN-SPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.

1857.	Aantal Reizigers.	Opbrengst van Reizigers.	Opbrengst van Goederen, enz	Totale Opbrengst.
In Januarij	68,864	*f* 55,298,15	*f* 17,508,46	*f* 72,806,61
Februarij	71,984	» 57,043,60	» 18,945,17½	» 75,988,77½
Maart	80,263	» 67,335,65	» 15,025,88½	» 82,361,53½
April	88,325	» 74,880,50	» 16,296,18	» 91,176,68
Mei	116,109	» 92,821,05	» 17,185,76½	» 110 006,81½
Junij	128,819	» 105,469,15	» 15,848,91	» 121,318,06
Totaal	554,364	*f* 452,848,10	*f* 100,810,37½	*f* 553,658,47½

NEDERL. RIJN-SPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.

1857.	Aantal Reizigers.	Opbrengst van Reizigers.	Opbrengst van Goederen, enz.	Totale Opbrenst.
Mei	78,019	*f* 96,339,77½	*f* 34,441,29	*f* 130,781,06½
Junij	92,598	» 121,188,37½	» 36,083,51½	» 157,271,89
Totaal	170,617	*f* 217,528,15	*f* 70,524,80½	*f* 288,052,95½

HANDELSBERIGTEN.

AMSTERDAM, 6 Julij.

GRAANMARKT.

Tarwe zonder handel.

Rogge slap: 120 ℔ Pruiss. *f* 233; en in publieke veiling; 24 Last o. Zweedsche, 121, 122 ℔ *f* 210; 62 Last o. Deensche 119, 120, 121 ℔ *f* 207, 211.

Garst en Haver zonder handel.

Boekweit *f* 5 lager: 119, 124 ℔ Amerfoorder *f* 290, 308; Holsteinsche *f* 250.

[illegible] in Sept. 86½ £. *Raapolie* op 6/w. *f* 52¾; Vliegend [illegible], 1°. Sept. en Oct. *f* 49¾, 50; Nov. *f* 49½, ¾; Dec. [illegible] *Lijnolie* op 6/w. *f* 46½; Vliegend *f* 45¼; 1°. Sept., Okt., Nov. en Dec. *f* 44½, ¾. *Hennepolie* op 6/w. *f* 51½, Vliegend *f* 50. *Raapkoekene*r 1000 st. *f* 96, 100 *Lijnkoeken* per 104 st. *f* 10, 14.

SCHIEDAM, 6 Julij. Gerst. Verkocht: 127/2 ℔ Libau *f* 252 6/w. — Moutwijn *f* 19,75; Jenever *f* 25,25; Amst. Proef *f* 26,50, per ned. vat zonder fust, zonder de belasting; Spoeling *f* 0.60 per ketel.

SCHEEPSTIJDINGEN.

BINNENGEKOMEN.

TEXEL, 4 Julij. Bekkering, Attalante, Livorno. — 5 Julij. Kramer, Watergeus, Soerabaya. - Visser, Eliza, Suriname.

HELVOET, 4 Julij. Klok, Elisabeth, Soerabaya, l. v. Brouwershaven. - Van der Eb, Hollands Acra, St. George d'Elmina. — 5 Julij. Wehler, Vereeniging, Santos, l. v Cowes.

UITGEZEILD:

BROUWERSHAVEN, 4 Julij. Remmers, Edouard Marie, (Rott.) Batavia.

RIVIER-VAART.

AMSTERDAM, 7 Julij, in lading naar:

Keulen.	J. Nøgels, Cöln. Nº. 14.
Ludwigh. en Manheim.	J. H. Disch, Nur nichst Auchlich.
Mannheim.	M. Buchner, Harmonie

Rijnhoogte ARNHEM, 6 Julij 1 el 36 duim.
KEULEN, 6 » 7 vt. 7½ »

PRIJZEN DER PERCEELEN,

Geveild op Maandag 6 Julij, in het O. Z. Heeren Logement.

1. Een Perceel Bouwland, Haarlemmermeer-Polder, Afd. Burgerveen, N 28 à 30, PP 4, groot b. 20.02; *f* 14900, Opgehouden. — 2. Een Perceel dito, als boven, N 31 à 33, PP 5, groot b. 20.02; *f* 14900, Dito. — 3. Een Perceel dito, als boven, N 34 à 36, PP 6, groot b. 20 02, *f* 16000, Dito 4. Huis en Erve, Haarlemmerdijk, UU 297; *f* 4050, P. J. Degens. — 5. Huis, Achterhuis en Erve, Handboogstraat, D 293; *f* 1225, *f* 25, W. K. van Maarschalkerwaart — 6. Hofstede *Middeloo*, Gem. Velsen, aan den Drie Huizen Kerkweg, groot b. 14.4593; *f* 32900, *f* 1400, H. G. Scheltema. — 7. Huis en Erve, Prinsengracht, BB 413; *f* 3975, *f* 10, Opgehouden. — 8. Huis, Tuin en Erve, Weteringstraat, BB 113; *f* 3000, *f* 100, J. van Dijk. — 9. Huis en Erve, eerste Weteringdwarsstraat, BB 365; *f* 1475, *f* 10, J. van Dijk. — 10. Dito, Prinsenstraat, RR 147; *f* 2525, *f* 10, Opgehouden. — 11. Dito, N.-Z. Voorburgwal, H 548, benevens een Huis en Erve, Nieuwstraat, H 545; *f* 6400, Dito. — 12. Huis, Tuin en Erve, Binnen-Amstel, Z 494; *f* 16950, *f* 45, Dito. — 13. De helft in een Huis, Tuin en Erven, Warmoesstraat, J 45; *f* 6500, *f* 1200, M. E. Anneveld. — 14. De helft in twee Huizen en Erven, naast Perceel Nº. 13, [illegible] — 15. [illegible] Twee Huizen en Erve, Binnen-Amstel, Y 94 en 95; *f* 4000, *f* 250, Opgehouden. — 16. Huis en Erve, Pijlsteeg, J 136; *f* 8425, J. A. Siewe, Jr. — 17. Dito, als voren, J 142; *f* 2075, *f* 225, J. Eeckhoff. — 18. Dito, Halsteeg, J 87; *f* 3325, A. Nieuwenhuys.

Advertentiën.

(3431) ONDERTROUWD: A. J. FEIJEN
met
A. P. VAN VLIET.

OUDEWATER, den 5 Julij 1857.

(3429) Bevallen van eenen *ZOON*, EMILIE ROHLINGBERGER.

AMSTERDAM, 6 Julij 1857.

Eenige kennisgeving.

(3436) Heden nacht ten 2 ure, overleed in het Pensionnaat der Jongejufvrouwen te Roozendaal bij Breda, tot onze diepe droefheid, na tijdig voorzien te zijn geweest der Genademiddelen onzer Moeder de H. Kerk, onze innig geliefde tweede Dochter ALIDA CATHARINA, in den ouderdom van 15 jaren; een kortstondige maar hevige ziekte maakte een einde aan haar zoo dierbaar leven. Berustende in den wil van Hem, die alles bestiert, staren wij de overledene na, in de hoop op een zalig weêrzien. Bedanken intusschen hartelijk de Eerwaarde Directie en geachte Zusters van voornoemd gesticht, voor de zorgvuldige en liefderijke verzorging onzer dierbare overledene, alsmede voor de gulle en minzame wijze, waarop wij bij gelegenheid onzer overkomst zijn ontvangen.

KAMPEN, F. VAN MULKEN.
4 Julij 1857. G. VAN MULKEN,
geb. VAN HULZEN.

Te *Culenborg*, door verplaatsing van betrekking TE HUUR, met 1 Augustus of later: Een **HUIS** met 4 à 5 **Kamers, Keuken, Kelder, Regen** en best **Welwater, Zolder, open Plaats**, geschikt tot aanleg van een Tuintje, des verkiezende met anexe **Koetshuis, Stalling voor een paard** of kleine **Veestapels**. Te bevragen bij den Heer J. ELBERS, Boekhandelaar aldaar, met *franco* brieven sub Lt. B. (3433)

(3432) Een **Heer** of **Jufvrouw**, die zich in de volkrijke gemeente Uden (Noord-Brabant) van een goed **Kosthuis** wil voorzien, kan over twee nette vrije **Kamers** beschikken, tegen matig kostgeld, zijnde in de kom aan den Klinkerweg gelegen. Hiertoe inclinerende adressere zich bij den Boekhandelaar P. STEENBERGEN aldaar. Brieven *franco*.

HOROLOGIEMAKERS.

Ten spoedigste wordt gevraagd een bekwaam **Horologiemakers Bediende**, van de R. K. Godsdienst; die alle werken betreffende dat vak durft op zich nemen, kan dadelijk tegen goed salaris, kost en inwoning, vast werk bekomen. Adres *franco* lett. J. W. bij den Boekhandelaar J. H. SOMMER te Doesborgh. (3419)

Te Huur:

In een der aangenaamste aan den straatweg gelegen Dorp in Noord-Brabant, in de nabijheid van 's Bosch, een of twee net gemeubileerde **Kamers** voor een bejaarde Heer van de R. K. Godsdienst, met [illegible], gezellig verkeer en vrije wandeling in den tuin, bij deftige burger lieden, digt bij de R. K. Kerk. Te bevragen onder de letters C. S. Brieven *franco* bij den Boekhandelaar P. N. VERHOEVEN te 's Bosch. (3434)

(3435) Bij P. N. VERHOEVEN, Boekhandelaar te 's Bosch, is ter perse om eerstdaags te verschijnen:

De Valschheid van het Protestantismus

BETOOGD

door Mgr. J. B. MALOU, Bisschop van Brugge.

Naar het Fransch.

Bij den Boekh. C. L. VAN LANGENHUYSEN zijn de volgende werken verkrijgbaar:

Exercices spirituels de saint Ignace de Loyola; traduits sur le texte espagnol, avec les notes du R. P. Roothaan, général de la Compagnie de Jésus; traduits du latin, par le P. Jennesseaux, de la même Compagnie. In-8° . . . *f* 2.50.

Histoire du B. Jean de Britto, de la Compagnie de Jésus, missionnaire du Maduré et martyr de la foi, rédigée sur des documents authentiques; par le [illegible] *f* 2.00.

Neuvaine au Sacré-Cœur de Jésus: emblêmes, prières, pratiques pieuses, par L.-J. Hallez. Magnifique recueil de vingt belles gravures sur acier, avec texte explicatif; grand in 8° jésus. glacé . . . *f* 2.50

Harmonies sacrées. poésie de l'office divin, par M. l'abbé Pron; 340 p., 3 grav. . . . *f* 1.75.

Histoire de saint Césaire, évêque d'Arles; 1 beau vol. . . . *f* 1.75.

Histoire de France, depuis les Gaulois jusqu'aux événements de 1789, par M. G. Gandy, 2 vol. ensemble de 1,080 pages . . . *f* 3.50

Theologia Mystica ad usum Directorum Animarum 2 tom. en Appendix Monita practica pro Directore ex opera cui titulus Directorium Asceticum, auctore R. P. Jo. Bap. Scaramelli Soc. Jes. . . . *f* 4.00

Les **Fabliaux du moyen-Age**, colligés par Jacques Loyseau; in-16 de 240 p., 4 gr. . . . *f* 0.37½

Histoire du Pape Innocent III, par M. l'abbé Jorry, in-12 de 320 pages, avec portrait . . . *f* 0.37½

La **Légende dorée des Prêtres et des Moines**, dévoilant leurs ruses et leurs finesses, par J. Loyseau; in-12 de 228 p. . . . *f* 0.37½

Muller Bonus, *Alphabet de la Malice des Femmes*, répertoire d'anecdotes, de traits et de témoignages, etc. par J. de Saint-Albin; petit in-8° de 216 pages, avec 22 gravures. . . . *f* 0.37½

Notice sur la vie et les vertus de l'humble servante de Dieu **Anna-Maria Taigi**, par Mgr J. F. O. Luquet, évêque d'Hesebon, petit in-12 de 250 pages. . . . *f* 0.37½

Le **Saint-Père.** — Considérations sur la mission et œuvres de la Papauté; par M. le comte Théodore Scherer, traduit de l'allemand, avec le portrait de Pie IX; petit in-12 . . . *f* 0.37½

Souvenirs, Récits et Légendes, par quelques écrivains de la Société de Saint-Victor; in-12 de 2[illegible] pages . . . *f* 0.3[illegible]

Histoire d'Elisabeth, reine d'Angleterre, par Mme Mathilde Tarweld; in-12 de 224 pages, 7 grav. [illegible]

Légende de sainte Marie-Madelaine, [illegible] l'histoire de son culte, par M. l'abbé Beaussire; [illegible] in-12, 1 gravure . . . *f* [illegible]

Opérations de Dieu dans une âme généreuse, [illegible]tres d'une religieuse à son directeur; in-12 de 200 pages . . . *f* 0.30

Te Amsterdam bij C. L. VAN LANGENHUYSEN, Drukker en Uitgever.

Bijvoegsel van *de Tijd*, Noord-Hollandsche Courant,
van Woensdag 8 Julij 1857.

STATEN-GENERAAL.

TWEEDE KAMER.

Beraadslagingen over het Wetsontwerp op het Lager Onderwijs.

(Bijblad van de *Nederlandsche Staats-Courant*, blz. 983—988.)

Redevoering van de heeren Dommer van Poldersveldt en van Nispen van Sevenaer, uitgesproken in de zitting van Woensdag 1 Julij ll.

De heer *Dommer van Poldersveldt*: Mijnheer de Voorzitter, het zal welligt aan vele leden der Vergadering gewaagd voorkomen, dat ik thans het woord opvat. Ik zeg thans, nadat wij gisteren aan het slot der zitting twee redevoeringen hebben hooren uitspreken door mannen van talent, zoo geheel op de hoogte van het onderwerp. Ik ontveins mij de moeijelijkheid van het oogenblik geenszins. Ik weet dat ik mij niet mag beroepen op oratorisch talent, maar dit mag ik toch van mij zelven getuigen, dat ik mij in staat ken, al is het dan ook in eenvoudige taal, aan u mede te deelen wat ik gevoel en wat ik noodig acht te zeggen. Ik schroom nooit voor de waarheid uit te komen: ik geloof, dat er oogenblikken zijn, waar het misdadig wordt niet te spreken, wanneer roeping en pligt zulks gebieden.

Voor dat ik het woord over het onderwerp zelf opneem, moet ik vooraf tot verduidelijking van mijn standpunt nog dit aanvoeren.

Als ik tot u spreek, dan is het als lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, dus in het algemeen, in aller belang, zonder onderscheid van rigting of godsdienstige gezindheid, en de omstandigheid, dat ik met hart en ziel gehecht ben aan de Katholijke godsdienst, maakt alleen voor mij in zooverre eenig verschil, dat ik daardoor bij ondervinding kan spreken waar het geldt punten, vroeger en ook bij deze gelegenheid veelmalen behandeld, bijzonder en dikwerf uitsluitend met het oog op deze gezindheid.

Ik zal aanvangen met een boekje ter hand te nemen, hetwelk, zoo ik mij niet vergis, in uw aller handen is. Getuigen van veel talent, bezadigdheid en overtuiging, breng ik gaarne mijne hulde aan den waardigen opsteller van dat belangrijk stuk en ik wil tevens mijne overtuiging uitspreken dat die gewigtige bijdrage van blijvende waarde is, ook nadat de behandeling der wet zal zijn afgeloopen. Er komt in dat werk eene zinsnede voor, welke ik u zal voorlezen, omdat zij zoo geheel het standpunt uitdrukt, waarop ik mij plaats. Die woorden, ik gebruik ze als motte van mijne rede. Zij luiden als volgt: »De quæstie, uit haren aard, als zij op het terrein der beginselen blijft, niet oplosbaar, heeft slechts onoverkomelijke bezwaren als zij, van de beginselen afgerukt, gebragt wordt op het gebied der vooroordeelen. Wij behooren daarom de volksdriften ter zijde te laten en het vraagpunt eeniglijk te toetsen aan de beginselen. Is dan niet een goed resultaat te verkrijgen; men kan dan toch komen tot eene dragelijke uitkomst, waarbij zich ieder kan neerleggen, die geen voorregt, maar regt wil."

In de eerste plaats kom ik thans tot de politieke zijde van het belangrijk vraagstuk. De eerste spreker, die deze discussie geopend heeft, zeide dat hij het politieke terrein niet wilde aanroeren. Ik zal dat ook niet uitvoerig doen, maar moet toch dit zeggen, dat ik het betreur dat de zaak van het onderwijs is gemaakt tot een staatkundigen hefboom. De zaak is van zoodanig belang en gewigt, dat elke passie, dat elke volksdrift er van afgescheiden moet blijven.

"Nog moet ik aanstippen de verzoeningsgedachte, het woord des Konings. De eerste spreker vroeg aan de Regering, of men zich daarvan losmaken konde. Veel wil ik over dat teeder punt niet in het midden brengen, maar ik acht mij verpligt er ook niet geheel van te zwijgen. Op dit oogenblik gevoel ik meer ooit, dat in elk land, maar bijzonder in ons Vaderland, een Koninklijk woord, ter juister ure, krachtig voor eene goede zaak uitgesproken, de meest gelukkige uitwerking kan hebben. Maar of het voorzigtig was den Koning te laten spreken daar waar, gelijk nu blijkt, groote moeijelijkheid bestaat om aan dat Koninklijk woord gevolg te geven, die vraag is voor mij niet twijfelachtig. Op die wijze moet het Koninklijk woord kracht verliezen, en ik betreur zulks meer dan iemand. In de allereerste plaats, als wij tot de behandeling van dit onderwerp komen, moet op den voorgrond staan de Grondwet, die voor ons ligt, waarnaar wij ons moeten regelen en rigten.

En wat wil nu die Grondwet? Het is reeds meermalen gezegd bij vroegere gelegenheden en ook thans, dat men in den drang der omstandigheden van 1848 zeer goed gevoeld heeft, dat er menige quæstie was niet algeheel vatbaar voor oplossing; veel, zeer veel is er aan den lateren wetgever overgelaten. De bepalingen omtrent het onderwijs, thans bij ons in overweging, dragen daarvan de kennelijke sporen. Wat wij als het verlangen van den grondwetgever te verstaan hebben, is vatbaar voor verschillende opvatting: dit blijkt met iederen dag meer en meer. Maar, Mijne Heeren, om tot het besluit te komen dat de Grondwet gewild heeft, dat gesplitste scholen van gouvernementswege zouden worden opgerigt, moet zulks ook zuiver, opregt en in den volsten omvang kunnen geschieden, en hiertegen nu bestaat naar mijn bescheiden oordeel een grondwettig bezwaar.

Wat is de Kerk volgens de Grondwet? Een zedelijk ligchaam, niets meer, en niets anders. En hoe dan de toepassing van scholen, waar, door den onderwijzer, godsdienstig onderwijs wordt gegeven, mogelijk gemaakt? Zal de Staat handelen met de Kerk als magt tot magt? De eerste spreker verwees ons naar voorbeelden van andere landen. Hij noemde Frankrijk. Of dat voorbeeld goed gekozen was, ik betwijfel het. Ik heb de vrijheid genomen bij eene vroegere gelegenheid die Fransche wet in de afdeelingen mede te nemen; ik heb de leden laten zien welke waarborgen er gevorderd worden, als men spreekt van godsdienstig onderwijs, van gouvernementswege te geven. Ik geloof, mijne Heeren, dat, wanneer eene wet aan ons voorgelegd werd, bevattende *die waarborgen, welke bepaaldelijk en uitdrukkelijk noodig zijn*, menig bezwaar in de Kamer zou reizen om die waarborgen te verleenen. Ik zelf zou daarin bezwaar zien met de Grondwet voor mij; ik ben toch gehouden de Grondwet in hare geest en letter toe te passen, ook dan, wanneer die letter in strijd is met mijn gevoelen. Het is mij niet gegeven geweest bij de grondwetsherziening deel aan de beraadslaging te hebben, ik heb mijn gevoelen niet kunnen zeggen over de positie aan de Kerk aangewezen, maar genoeg, wij moeten de zaken nemen zoo als die zijn, niet zoo als wij ze wenschen.

Ik stap van dat punt af en ik kom tot de veel besproken wet van het jaar 1806, waarover zoo verschillend geoordeeld wordt.

In het adres door de hoofdvereeniging van het Nederlandsch Onderwijzersgenootschap ingediend, geteekend den 30sten Mei van dit jaar en onderteekend door den voorzitter Hofstede de Groot, komt de volgende zinsnede voor over de wet van 1806: »Wij achten het toch een zeer verblijdend verschijnsel, dat de Regering *en de Volksvertegenwoordigers beiden* erkennen, dat *de natie* aan de gemengde openbare school van 1806 gehecht is en dat zij beiden deze *als eene goede*, ja voor ons land eenig mogelijke, willen handhaven."

Dat is, Mijne Heeren, het oordeel van het Onderwijzersgenootschap, het oordeel dus den schoolmannen, opgevoed en opgekweekt in het besproken stelsel. In een ander stuk, in het adres aan de Regering ingezonden door een even bevoegd beoordeelaar, komt eene andere zinsnede voor. Zij is deze: »Het is niet noodig de aandacht der Regering in te roepen op de talrijke klagten, sedert zoo vele jaren, zoo volhardend en met zoo veel ernst van de zijde der Katholijken ingebragt tegen de anti-katholieke strekking van het openbaar onderwijs. Het is evenmin noodig in herinnering te brengen, wat de Staatscommissie, die zich met het onderzoek dier klagten heeft bezig gehouden, daarover in 1841 aan den Koning gerapporteerd heeft; noch dat bij Koninklijk besluit van den 2den Januarij 1842 maatregelen tot wering der ingeslopene en erkende eenzijdigheid zijn vastgesteld. Ik meen almede de herinnering te mogen voorbijgaan, dat voormeld besluit, ofschoon het hier en daar eenige verbetering heeft aangebragt, evenwel over het geheel genomen, om oorzaken door mij hier niet aan te voeren, zijn doel gemist heeft, en dat tot op den dag van heden de strekking van het openbaar onderwijs *eenzijdig gebleven is*. Maar ik moet de vrijheid nemen bijzonder te doen opmerken, dat wel niet de eenzijdigheid der school (die men trachtte te verbloemen), maar de middelen, waardoor men die eenzijdigheid had ingevoerd en onderhield, en onder deze inzonderheid het onderwijs in de bijbelsche geschiedenis (welk inderdaad een leerstellig onderwijs is), verdedigd werden met het voorschrift voorkomende in art. 22 van het reglement A, gevoegd bij de wet van 1806, dat namelijk »het schoolonderwijs zoodanig moet worden ingerigt, dat de kinderen opgeleid worden *tot alle maatschappelijke en Christelijke deugden. Deze woorden* van voormeld reglement *waren* steeds de quasi-wettelijke dekmantel der nog voortdurende eenzijdigheid."

Tusschen beider oordeel is een groot verschil, eene groote klove, die niet altijd genoegzaam wordt opgemerkt. Van de eene zijde tracht men er ligt overheen te stappen; men heeft niet zelf gevoeld dat de wet van 1806 zulke nadeelen heeft opgeleverd: *een deel* der natie leed er niet onder.

Mijne Heeren, men kan toch niet vergeten zijn wat er gebeurd is in 1848 en vroeger in 1842. Mij dunkt men heeft reden om te vreezen, wanneer er sprake is van de weder-invoeging van het woord »Christelijk" als voorschrift in de wet. Ik behoef slechts te verwijzen naar het zoo even door mij voorgelezene uit het belangrijk adres van die bevoegde *Katholijke* autoriteit.

Ik weet zeer goed dat het woord, dat ons bevreesd maakt, onschadelijk kan zijn, maar ik weet ook dat onder die leuze er gebruik van opwekking tot Christelijke deugden kan gemaakt worden in eene bepaalde rigting en zin; en dat, Mijne Heeren, zal ik nimmer onwedersproken dulden, omdat ik regt voor allen begeer, voor ieder ingezeten van het land, onverschillig van welke geloofsbelijdenis hij ook zij. Ik wil de godsdienstige rigtingen in ons land niet laten beheerschen door het gevoelen van de meerderheid; ik wil dat de vrijheid, bij de Grondwet gewaarborgd, eene waarheid zij. Uit de gewisselde stukken blijkt ook genoegzaam dat men verlegen is geweest met de eigenlijke uitlegging van dat woord *Christelijk*, van de eene zijde toch kwamen er nog altijd eischen en bezwaren, van de andere zijde gevoelde men dat men onregtvaardig zou worden, en dus geeft men toe; men spreekt van plaatsen, waar het godsdienstig onderwijs geen schade zou aanbrengen; men zegt dat daar waar de bevolking uit éene gezindte bestaat, het onderwijs kan worden uitgebreid tot de hoogte die men verlangt; maar juist dat onzekere, juist dat toelaten of verbieden van het geven van godsdienstig onderwijs naar tijd, plaats en omstandigheden, kan ik niet toestemmen. Wie zal in zoodanig geval beslissen? De onderwijzer? Die is inderdaad de niet bevoegde, ja ik zou bijna zeggen, met het oog op de geschiedenis der wet van 1806, de meest *onbevoegde* beoordeelaar.

En thans kom ik voor een oogenblik tot de zoo veel indruk gemaakt hebbende rede van ons geacht medelid, den geleerden Bosscha. Veel, zeer veel van hetgeen door hem is gezegd, wordt door mij beaamd. Hij heeft ten tweede male in deze Vergadering de stelling verdedigd, dat de revolutie niet in alle opzigten een nadeelig gevolg heeft gehad; ik ben dat zeer met hem eens; ik meen ook dat, gelijk *iedere gebeurtenis*, in de hand der Voorzienigheid eene nuttige strekking kan erlangen, de revolutie die op hare beurt gehad heeft, maar eene zaak is door dien spreker niet genoemd en wel een voor mij meest belangrijk deel als we op het gebied der toepassing komen. Die groote revolutie had plaats onder eene verschrikkelijke leus; het beruchte *écrasez l'infâme!* weêrgalmde te midden der bewogene menigte.

Ik weet wel dat zij, die dat middel gebruikten, dat zij, die de leus hadden aangeheven, al spoedig zagen, dat het een moordtuig was, gerigt tegen elk maatschappelijk bestaan; ik weet wel dat die leus eindelijk is omgekeerd, zoodat men heeft begrepen dat wel degelijk godsdienst noodig was voor elke maatschappij; maar er

bleef een gevolg bestaan, en wel dit, dat door de gouvernementen gezocht werd naar het punt van scheiding van Kerk en Staat; een moeijelijk problema dat nog altijd een twistappel uitmaakt; een geschilpunt, gebruikt wordende om elkander over en weder van zucht tot suprematie te beschuldigen.

De Kerk is dikwerf beschuldigd geworden dat ze zocht te anticiperen op de regten van den Staat. Maar Mijne Heeren, de ondervinding heeft mij geleerd dat geen gouvernement ooit getreden is op het gevaarlijk gebied zonder zich aan misbruik van magt schuldig te maken. De voorbeelden zijn dagelijks voor onze oogen. Daar waar het gouvernement zich bemoeit in het onderwijs met *godsdienstige* zaken, wordt aan dat godsdienstig onderwijs *eene rigting* gegeven. Ons medelid uit Amsterdam heeft gezegd: het spreekt van zelf dat men die magt gebruikt met aanwending der krachten in het belang van den Staat. Hij zonderde de godsdienstige rigting daarvan uit, maar de gouvernementen doen dat nooit in de practijk. Ik voor mij wil geen godsdienst op de scholen. Ik houd het er voor dat in den toestand van dit land, met de Grondwet die wij hebben, er geene andere stelling mogelijk is dan dat ieder zich beweegt op een vrij terrein.

Ik moet nu, Mijne Heeren, mijne opregte erkentelijkheid betuigen aan twee onzer geachte medeleden, de heeren Groen van Prinsterer en van Lijnden, die beiden, daar waar deze zaak betrekking heeft op de Katholijken, gesproken hebben op eene wijze, zoo als ik hoop dat steeds gevolgd zal worden. Wij spreken hier om de zaak tot helderheid te brengen; elk gevoel van bitterheid moet ver van ons verwijderd zijn. Wij moeten spreken over elkander zoo als men wederkeerig voor zich verlangt. Ik geloof dat dit het beste middel is om eindelijk tot eene oplossing te geraken.

De heer van Lijnden heeft gezegd, dat het een vreemd verschijnsel was dat de Katholijken in dit land niet gesteld waren op afzonderlijke scholen, op scholen waar godsdienstig onderwijs kon worden gegeven; althans, zoo sprak hij, is het wonder dat zij er geene poging toe doen, om wat ze schadelijk achten, te voorkomen of weg te nemen.

Mijne Heeren, indien dat lid in zich zelf nadenkt, dan moet hij ons daarvoor prijzen, in stede van zich daarover te verwonderen of die daad te verdenken. Neen, de Katholijken willen niet trachten naar het onbereikbare. Ze vergenoegen zich met wat de Grondwet hun onbetwistbaar toestaat, en ze doen *eene groote opoffering*, indien ze het andere deel niet bereiken. Mijne Heeren, ik mag zoo spreken, ik mag het woord *opoffering* noemen, want wat mijn beginsel is, gij weet dat allen, ook zonder dat ik u zulks behoef te zeggen. Het onderwijs dat ik aan mijn kinderen doe geven, zou ik wenschen dat gegeven kon worden aan de geheele maatschappij. Bij mijn gaan godsdienst en onderwijs hand aan hand; alsdus wordt het kind van zijne jeugd af ingeprent, dat godsdienst de grondslag van alle wetenschap zijn moet. Maar, Mijne Heeren, ik zorg dat ik waarborgen heb, en die waarborgen kan ik mij verschaffen. De Grondwet geeft ons vrijheid tot bijzonder onderwijs. Op dat terrein, dáár alleen kan ik waarborgen erlangen. Onderwijs, maar zuiver onderwijs, gegrond op Christelijke beginselen, ja in dien zin dat een onderwijzer, *die Christen* is, nooit anders onderwijs geven kan, dan geplaatst in het Christendom, dat is een geheel andere zaak. Maar het voorschrijven in de wet, het voorschrijven *na gedanen eisch*, het voorschrijven met het oog op dat adres, dat ik zoo even genoemd heb, van de Onderwijzersvereeniging te Groningen, onderteekend door den hoogleeraar Hofstede de Groot, — Mijne Heeren, dat komt mij voor een groot gevaar te zijn. Ik geloof, bovenal hebben wij noodig dat de duidelijkheid betracht worde. Men moet zonder omwegen zeggen wat het doel is, en wanneer ik nu zie de mannen, die de schoolwet van 1806 voorstaan, zich aansluitende bij de beweging die er geweest is om het woord *»christelijk«* in de wet te verkrijgen, dan vrees ik dat de Regering niet sterk genoeg zal zijn, al wil zij het ook, te weerhouden dat we op nieuw vervallen in dezelfde fout waaruit de klagten tegen de rigting der wet van 1806 ontstonden.

Wat mijn oordeel is over de slotperiode van art. 22 heb ik in den aanvang mijner rede gezegd. De Grondwet verbiedt dat, volgens mijne overtuiging. Zoolang ik niet een waarborg verkrijgen kan, wil ik dat fakultative voorschrift niet toelaten. Het doet mij leed, dat ik in zoo verre niet kan medewerken om voldoening te geven aan de bekommering; voldoening aan dat deel der bevolking dat zulks schijnt te verlangen. Ik geloof, dat dat deel der natie, als ze haar doel bereikte, zich welligt spoedig de aanneming zoude beklagen. Maar na hetgeen in het verslag der Kamer voorkomt bestaat bij mij geen twijfel of die bepaling zal gelukkig vervallen.

Er komen in de wet nog bepalingen voor, waartegen ik bezwaar heb. Van dien aard onder anderen is het [illegible] voorschrift van de vergelijkende examens. Ik zal [illegible]heid hebben daarop terug te komen en stip [illegible] aan. Ook heb ik bezwaar tegen de bepaling [illegible] traktementen, zoo als die voorkomt in de wet. Bij het vaste traktement eene veranderlijke som naar gelang der schoolgaande kinderen te voegen, geloof ik ook dat een middel zou zijn om bij de onderwijzers den ijver aan te moedigen. Maar ook hierop denk ik later terug te komen.

Ik wil dus hiermede mijne rede eindigen. Ik hoop en vertrouw, dat de wet door wisseling van gedachten en door amendementen zoodanig zal kunnen worden veranderd, dat ik mij daarmede zal kunnen vereenigen. Mogt dit echter niet het geval zijn, mogt onverhoopt de wet blijven gelijk zij thans is, Mijne Heeren, dan zal ik mij tegen haar verklaren, hoe ongaarne ik zulks doe, want ik heb hooren zeggen door een spreker in deze Vergadering: »Het wordt tijd dat deze zaak tot een einde kome." Mijne Heeren, dit wil ik ook, maar het is mij niet onverschillig op welke wijze wij tot een einde komen. Het einde moet een goed einde wezen en daartoe, tot een goed einde, wil ik gaarne medewerken.

De heer *van Nispen van Sevenaer*. Het zal u niet bevreemden dat ook ik bij deze gelegenheid eenige woorden spreek. Het geldt een onderwerp van het hoogste belang voor de toekomst van Nederland. Ik heb menigmaal hooren zeggen [illegible] wie over onderwijs beschikt, beschikt over het volgend geslacht. Naar mijne innige overtuiging zal deze wet, wanneer zij wordt aangenomen gelijk ze hier ligt, niet zijn eene wet van verzoening, maar eene wet, waaruit voortdurende klagten, voortdurende twist en aanleiding tot voortdurende ontevredenheid zullen volgen. In stede dat de moeijelijkheden en bezwaren, waartoe het onderwijs sinds zoo veel jaren heeft aanleiding gegeven, na het tot stand komen dezer wet zouden worden uit den weg geruimd, vrees ik dat de bezwaren alsdan met nieuwe, met verdubbelde kracht zullen oprijzen. Mijne Heeren, ik verschil — het is u bekend — omtrent een punt met den vorigen spreker. Er zijn, dunkt mij, twee middelen om aan de Grondwet te voldoen. Het eerste middel is, om aan het volk van Nederland van staatswege te geven scholen, waarop volkomen plaats heeft wat de Grondwet wil: eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen; eene burgermaatschappelijke school, gelijk de geachte spreker uit Breda ten vorigen jare heeft gezegd, waarop men zich bevlijtigt de kinderen nuttige kundigheden te doen aanleeren, waar men, helaas! van godsdienst moet zwijgen, om niet elks godsdienstige begrippen te kwetsen. Mijne Heeren, dit zal, naar mijne innige overweging, niet het geval zijn, als in de wet blijft staan hetgeen nu in art. 22 voorkomt.

Er is nog een ander middel om aan de Grondwet te [illegible] toe bestaat, de scholen te splitsen en aan de verschillende gezindheden gelegenheid te geven de kinderen op verschillende scholen te plaatsen. Ik betreur het daarom dat de 4de alinea van art. 20, gelijk dit in het eerste ontwerp van den heer van Reenen voorkwam, niet in de wet is gebleven. Ik geloof dat er in Nederland tot mijn groot leedwezen een vooroordeel bestaat tegen de afzonderlijke scholen. Ware deze alinea wet geworden, dan zouden wel vooreerst op slechts zeer weinige plaatsen van die afzonderlijke scholen zijn opgerigt, maar dan ware het toch eene gelegenheid geweest om de overtuiging te vestigen, dat dergelijke scholen mogelijk zijn, dat het mogelijk was, met de Grondwet in de hand, de kinderen op afzonderlijke scholen te verdeelen, en dat de uitwerking daarvan geenszins zoo ongunstig zou zijn als men zulks gelieft voor te stellen, terwijl er altijd scholen zouden moeten blijven, waar men zich zou bepalen tot het onderwijzen van algemeen nuttige kundigheden, wijl er ook velen zijn, die dergelijke scholen verlangen en daaraan behoefte gevoelen. Dit zou het middel geweest zijn om bij een groot aantal tevredenheid te wekken. Ik geloof dat het getal van hen, die de afzonderlijke scholen verlangen, grooter is, dan men zich wel voorstelt. Daaromtrent echter wil ik geene gissingen maken; het staat niet aan mij daarover becijferingen voor te dragen.

Ik heb gisteren gehoord van den geachten spreker uit Amsterdam, die bij zoo menige gelegenheid en ook gisteren met zooveel talent over deze aangelegenheid gesproken heeft, dat hij wenscht eene gemengde school, om brave, goede en verdraagzame burgers te maken, om de eenheid van Nederland te bewaren. Het zij mij geoorloofd van dien geachten spreker te verschillen. Ik geloof dat niets meer zal bijdragen om de eenheid van Nederland te verzekeren, om de kracht, die in die eenheid gelegen is, te verkrijgen, dan alles te vermijden wat aan een aanzienlijk deel der bevolking het denkbeeld zou kunnen geven, dat zijne regten niet behoorlijk worden gewaarborgd en niet worden geëerbiedigd, dat men zich daarom weinig bekreunt. Ik houd het er voor, dat het juist er toe zal bijdragen om verzoening en verdraagzaamheid te bewerken, wanneer men de verschillende gezindheden niet dwingt op dezelfde school te gaan, en niet wil dwingen om, zoo als in dit wetsontwerp geschiedt, den kinderen, wil men hen onderwijs doen erlangen, zekere schoolgodsdienst te doen hooren, die eigenlijk voor alle gezindheden gevaarlijk is. Ik betreur, dat dit geschiedt, eensdeels wijl ik gehecht ben aan de godsdienst die ik belijd, omdat elke gezindheid uit den aard der zaak moet wenschen zich voort te planten, en dus moet verlangen de kinderen, die er in geboren zijn, in die godsdienst op te voeden. Maar evenzeer betreur ik het in het belang van den Staat, en zoude ik de afzonderlijke school in het belang van denzelve hebben gewenscht. Ik geloof dat het voor de groote meerderheid der bevolking niet doenlijk zal zijn om die opvoeding, die godsdienstkennis alleen door de hulp der kerkleeraren te verkrijgen, die in het algemeen belang noodig is. Ik geloof dat de rust en de orde in de maatschappij, de veiligheid en de zekerheid der rijken, het noodig maken dat de mindere standen niet alleen in de kerk, maar ook op de school godsdienstonderwijs ontvangen. De mindere bevolking koopt eene zure bete broods zeer veel lijden. Het kan niet anders; dit is steeds zoo geweest en zal altoos zoo zijn. De groote massa zal altijd met groote opoffering en inspanning zich niets meer kunnen verwerven dan het dagelijksch onderhoud. Die bevolking nu moet tevredenheid met haar lot erlangen door de godsdienst, waarin zij kracht en steun moet vinden om, onder berusting in een hoogeren wil, dat lot te verduren, in de hoop op een eeuwig loon, en de vrees voor eeuwige straf. Nu houd ik het er voor, dat het niet mogelijk voor de kerkleeraren zal zijn, die slechts enkele uren in de week de kinderen bij zich zullen kunnen vereenigen en onderwijzen, om in die jeugdige harten die kennis van eene godsdienst, dat besef van pligt diep genoeg in te prenten, hetwelk in het belang van den Staat wenschelijk en noodig is, wijl, zoo als een groot redenaar uit het eerste begin der fransche revolutie zeide: de moraliteit en de godsdienst van de groote massa der bevolking de zekerheid voor de genietingen der rijken is. Ik wenschte, Mijne Heeren, te weten, waarom in Nederland onmogelijk zou zijn, hetgeen in het naburig Pruissen mogelijk is, waarom niet in ons land de katholijke school naast de protestantsche zou kunnen bestaan; waarom niet gelijkelijk het toezigt van protestantsche zijde over de katholijke scholen zoude kunnen worden gevoerd.

Wanneer het van mij afhing eene wet te maken, waarin dit algemeen als regel werd gesteld, dan zou ik dit thans echter niet willen verlangen, omdat de geest van velen onder de bevolking er op dit oogenblik te veel tegen gekant is, omdat er te veel vooroordeelen tegen bestaan. Maar ik betwijfel altijd, of het niet goed en nuttig ware geweest de gelegenheid open te houden om op enkele plaatsen de proef er mede te nemen. Ik voor mij geloof, dat de proef goed zou zijn uitgevallen [illegible] mijn vaderland, dat niet hier zal gevoeld worden hetgeen de vruchten van de Fransche wet van 1833 zijn geweest. Gij zult u welligt herinneren, hoe, ik meen in 1842, door de Rossi en Jouffroy geoordeeld werd over de werking dier wet en hoe de treurige gevolgen werden geschilderd van het ontbreken van godsdienstig onderwijs op de school. Een ander schrijver, wiens werk bekroond werd (Barrau), klaagt evenzeer over de groote bezwaren waarmede die wet dreigde; hij zegt tevens dat er onder de geheele plattelandsbevolking een haat en een afkeer van al hetgeen eenige superioriteit daarstelde bestond, zoowel van rang als van vermogen, als evenzeer op intellectueel gebied; in één woord tegen al wat hooger stond in de maatschappij; hoe weldaden, aan de mindere bevolking bewezen, den wrok niet uit het hart der beweldadigden tegen hunne weldoeners kon wisschen en met welken ondank die weldaden werden beantwoord. Hij klaagt, dat zelfs de eerste en de teederste banden der natuur, die tusschen ouders en kinderen, waren verbroken, dat de kinderen hunne ouders niet meer eerbiedigden. In het belang van mijn vaderland wil ik hopen, dat hier dezelfde oorzaken niet dezelfde kwade gevolgen zullen hebben. *C'est pour acquit de conscience*, dat ik over het verkieslijke der afzonderlijke, of gescheiden scholen gesproken heb. In eene Vergadering als deze zamengesteld, weet ik, dat deze denkbeelden weinig ondersteuning vinden. Ik heb de vrijheid echter willen nemen om die bedenking hier voor te dragen, te meer daar ik daarvan reeds [illegible] gewaagd heb, en mijn gevoelen daaromtrent vaststaat.

Nu kom ik tot de wet. Ik heb zoo even gezegd dat dit ontwerp naar mijn bescheiden oordeel geen ontwerp van verzoening kan heeten, maar voortdurend twist zal doen ontstaan. Ik bedoel daarmede het weder opnemen van het Christelijk beginsel, dat wij aan deze Regering te danken hebben. Ik moet een oogenblik nagaan hoe het met dat Christelijk beginsel gegaan is. In de wet van 1806 vindt gij het niet. In het reglement A, dat daarbij gevoegd is, staat, dat het onderwijs moet strekken tot opleiding tot Christelijke en maatschappelijke deugden. Welke gevolgen daaruit voortgevloeid zijn, is bekend, ofschoon ik met leedwezen heb gehoord dat er in deze Vergadering twijfel over is geopperd, en dat de Regering het onzeker stelt of daaruit wel de bezwaren zijn voortgevloeid. Wanneer wij de verzameling doorbladeren, ons door een onzer geachte medeleden aangeboden, die zich de moeite gegeven heeft om al die stukken na te gaan, dan zien wij reeds dadelijk welk, [illegible]

bruik van die bepaling is gemaakt. In de ophelderende aanmerkingen, door den inspecteur voor het lager schoolwezen, de heer A. van den Ende, bij de algemeene boekenlijst gevoegd, wordt gezegd, dat de schoolmeester van den Bijbel op de school gebruik moet maken, en wordt aangewezen hoe men den Bijbel moest gebruiken. In meerdere daarop volgende stukken zult gij aanwijzing vinden hoe van den Bijbel gebruik gemaakt en hoe godsdienstig onderwijs op de school gegeven moest worden. Gij zult in een de uitdrukkelijke verklaring vinden, dat de leermeester zonder *godsdienstonderwijs* aan zijne leerlingen de verpligting niet kan leeren kennen, die zij aan God enz. verschuldigd zijn. Gij zult vinden, dat wanneer een schoolonderwijzer naar zijne verpligting de kinderen tot Christelijke deugden wenscht op te leiden, hij hen van de *Christelijke godsdienstleer niet kan onkundig laten.* Gij zult in een ander stuk vinden, dat M. Polman, onderwijzer in de godsdienst en krankenbezoeker te Haarlem, tot aan zijn dood aan de schoolonderwijzers-Kweekschool te Haarlem, en afzonderlijk aan de Kweekelingen van welke godsdienstige gezindte ook, en ten hunnen aanhooren aan de leerlingen der aan de kweekschool verbonden leerschool, afzonderlijk onderwijs gaf in de bijbelsche geschiedenis en bijbelsche zedekunde.

Het blijkt dus daaruit welke *vruchten de boom droeg*, en gij ziet ook waarin de reden lag der klagten, dat de kweekschool te Haarlem eene zoo protestantsche rigting had, dat zij door Katholijken niet kon bezocht worden.

Ik moet nu komen tot de klagten, die aanleiding gaven dat den 12den November 1840 eene commissie werd benoemd, bestaande uit de heeren van der Capellen, van Wijkerslooth, Groen van Prinsterer, Hugenpoth, Abm. des Amorie van der Hoeven en Kist, en W. J. Piepers als secretaris. Uit het verslag dier commissie, ons bij de begrooting van 1850 medegedeeld, blijkt dat die commissie zelve erkende, dat de wijze, waarop de wet was toegepast, zeer groote bezwaren voor een zeer aanzienlijk gedeelte der bevolking moest hebben. Ik zal mij veroorloven moeten eenige zinsneden daaruit voor te lezen, wijl de zaak soms schijnt vergeten te worden. Op pag. 3 vindt men: »Bijaldien het waar mogt zijn, dat op sommige scholen naar de Roomsch-katholijke jeugd leerstellingen worden [illegible] streeks in strijd met het geloof en de gebruiken van die godsdienst, moet de Commissie zulks, gelijk ieder weldenkend Christen dit doen zal, ten hoogste laken, doch de beoordeeling van de gegrondheid van dit bezwaar hangt van daadzaken af, welke niet bepaaldelijk worden aangegeven; dit is insgelijks van toepassing op het houden van anti-katholijke redeneringen door schoolonderwijzers."

Dat het bewijs, te leveren voor het hier bedoelde, moeijelijk was, zult gij, Mijne heeren, gevoelen, wijl het bewijs van de kinderen zelven zoude moeten komen. De daadzaak is echter aan velen in den lande bekend en ook aan mij [illegible].

Ik lees verder, op dezelfde pagina 3: »De Commissie wil [illegible] op onderscheidene plaatsen [illegible] vaderland, in de keus der *schoolboeken* geene genoegzame zorg schijnt te hebben betoond, en volgens ingekomen berigten kan zij niet in twijfel trekken, dat in vele derzelve uitdrukkingen en redeneringen worden gevonden, die aan de belijders van het Roomsch-katholiek geloof aanstoot moeten geven, en waaruit in jeugdige harten ten aanzien van de godsdienst, waarin zij zijn geboren en in welke zij worden opgekweekt, verkeerde indrukken kunnen ontstaan.

»Evenens kan de Commissie niet ontveinzen, dat er met opzigt tot de schoolopzieners, gelet op de verhouding van Roomsch-Katholijken tot Protestanten, eene groote onevenredigheid bestaat: hebbende de Commissie inderdaad uit de daarvan bekomene opgave gezien, dat er zich onder het tegenwoordig getal van 73 schoolopzieners (er zijn 76 schooldistricten, in welke 3 plaatsen onvervuld zijn) slechts 4 bevinden, en zulks in de provincie Noord-Brabant, die het Roomsch-Katholijk kerkgenootschap zijn toegedaan; welk getal van 4 over de 11 schooldistricten, waarin genoemde provincie is verdeeld, op zich zelf genomen ook nog buiten verhouding is met de hoegrootheid der Roomsch-katholijke bevolking van dat gewest.

»De Commissie wil ook wel toegeven, dat er onevenredigheid is tusschen protestantsche en roomsch-katholijke schoolonderwijzers, en inzonderheid schijnt de klagte niet ongegrond, dat in vele gemeenten, waarvan de bevolking, zoo al niet uitsluitend, dan toch bij verre de groote meerderheid, uit Roomsch-katholijken bestaat, niettemin een protestantsch schoolonderwijzer is gekozen; en het valt niet te ontkennen dat op sommige plaatsen de keuze van zoodanigen onderwijzer aanleiding kan gegeven hebben tot wantrouwen aan naauwgezette Roomsch-katholijke ouders."

Gij zult u herinneren welke voorstellen door de Kommissie zijn gedaan. Zij zegt op pagina 6:

»Reeds vroeger heeft de Kommissie toegestemd, dat er bij de benoeming van schoolopzieners alle evenredigheid is uit het oog verloren met betrekking tot de godsdienstige belijdenis der bevolking in de provincien en in derzelver schooldistrict. Zij acht het dus niet alleen wenschelijk, maar *pligtmatig*, dat ten deze aan de gegronde bezwaren der Roomsch-katholijken worde te gemoet gekomen, en aan het verlangen van Gedeputeerde Staten voldaan.

»De Kommissie is van oordeel dat voortaan, bij eventuele vervulling van schoolopzieners-plaatsen, worde in het oog gehouden, dat de zamenstelling der provinciale commissien van onderwijs zooveel mogelijk in evenredigheid kome met de godsdienstige verhouding der bevolking van de provincie.

»De wijze waarop dat middel het best en zoo spoedig doenlijk ten uitvoer kan worden gelegd (en een spoedig werkende maatregel beschouwt de Kommissie van groot belang) zal door den Minister van Binnenlandsche Zaken aan Uwe Majesteit behooren te worden onderworpen."

Men vindt verder op dezelfde pagina:

»Vooreerst dat niet, gelijk thans in art. 9 van het reglement A behoorende tot de wet van 3 April 1806 aan het goedvinden van den schoolopziener van het district wierd overgelaten om in de daarin vermelde kleinere steden, dorpen, vlekken, gehuchten of streken, al of niet een plaatselijk toevoorzigt te vestigen, maar dat zulks ook overal, even als in het art. 20 voor de groote steden of plaatsen, verpligtend wierd verklaard.

»Ten andere, dat het getal leden in iedere plaatselijke schoolcommissie en elk plaatselijk toevoorzigt alom nagenoeg in verhouding wierd gebragt met het betrekkelijk getal ingezetenen der godsdienstige gezindheden in eene stad of gemeente; met verdere bepaling, dat steeds één of meer geestelijken van iedere gezindheid, naar gelang van het aantal scholen, tot leden van zoodanige commissie zullen verkozen worden."

En nog verder op dezelfde bladzijde: »Deze bepaling zou naar het gevoelen van de meerderheid der Commissie, de volgende kunnen zijn:

»Bij schoolvervullingen zal in plaatsen, waar slechts ééne lagere school bestaat, bij nagenoeg gelijke bekwaamheid, de voorkeur worden gegeven aan candidaten van het kerkgenootschap waartoe de meerderheid der ingezetenen behoort, terwijl men in zoodanige steden en gemeenten, waar meer lagere scholen zijn, door het getal schoolhouders of [illegible] godsdienstige gezindheid [illegible] met het betrekkelijk getal ingezetenen [illegible] gemeente, insgelijks, bij *nagenoeg* gelijke bekwaamheid, die evenredigheid zal trachten te herstellen.

»Het gemeentebestuur, de distrikts-schoolopzieners en de plaatselijke schoolcommissie zullen bij het vergelijkend examen de stipste regtvaardigheid in acht nemen, en deswege verantwoordelijk zijn aan Gedeputeerde Staten en verder aan het Departement van Binnenlandsche Zaken."

En verder op blz. 7:

»Ofschoon ook te dezen aanzien, zoowel bij art. 24 van meergenoemd reglement A, als bij het tweede gedeelte van art. 6 van het besluit van 27 Mei 1830, doelmatige voorzienigen worden aangetroffen, schijnt aan dezelve niet met genoegzame zorg de hand te zijn gehouden, en het gebruik van leer- of leesboeken, waardoor den Roomsch-katholijken aanstoot wordt gegeven, moet inderdaad door de Commissie aangemerkt worden als een der bezwaren waaromtrent een allezins afdoende maatregel van voorziening voor het tegenwoordige, en bevattende tevens de noodige waarborgen voor de toekomst, dringend wordt gevorderd."

Gij zult u herinneren, dat, wat betreft de boeken, het voorstel luidde dat eene commissie moest benoemd worden die ze beoordeelen zoude, en dat geene boeken op de scholen zouden mogen gebruikt worden dan die waren goedgekeurd, terwijl op de aanbezwaren over een boek nog door een of ander lid der commissie gemaakt, bepaald zoude moeten worden acht geslagen, en dit niet dan verbeterd op de scholen zoude mogen worden gebragt.

Wat moet ik nu verwachten, Mijne Heeren, wanneer ik zie dat het beginsel van reglement A weder in deze wet is gebragt, wanneer ik in aanmerking neem dat het Koninklijk besluit, waarvan de vorige spreker gewaagd heeft en waarvan de wettigheid zeker niet valt te ontkennen, wanneer men maar de wet van 1806 in de hand neemt, niet eens destijds in staat is geweest geheel de misbruiken te keeren, ja dat het zelfs als van geene waarde en kracht op vele plaatsen ter zijde is gelegd; wanneer ik in aanmerking neem dat in de voorstellen van wet in 1829, in 1849, in 1854 en 1855 niets van het Christelijk beginsel voorkwam, maar dit de vrucht is van de laatste beweging; wanneer ik zie dat al de waarborgen, die de Commissie noodig oordeelde, die bij het besluit van 1842 zijn gegeven, in deze wet zullen ontbreken, dan geloof ik dat gij mijne beduchtheid niet ongegrond zult vinden dat, wanneer dit ontwerp wet wordt, aan het grondwettig in de wet overgenomen voorschrift niet naar behooren zal worden gevolg gegeven en dezelfde en welligt nog grootere klagten dan vroeger zullen rijzen, omdat men zal zeggen, dat, nadat zoolang daarover gestreden is, dat Christelijk beginsel op de scholen is gehandhaafd geworden. Wanneer ik nu naga hoe moeijelijk het is om het bewijs te leveren van het kwetsen der godsdienstbegrippen der kinderen, wijl alleen kinderen kunnen getuigen; hoe, bij de zedeloosheid van meesters, die wel eens hier of daar zich op de scholen vertoonde, het ontbreken van voldoende bewijzen oorzaak is geweest dat men het bedrijf niet heeft kunnen vervolgen, dan kan ik zoo al denken hoe het hiermede zal gaan. Wanneer ik naga wat al zoo wordt verlangd door sommigen van degenen die met het onderwijs belast zijn en welke taak men aan de onderwijzers wil hebben opgedragen, dan kan mijne bezorgdheid niet dan zeer groot zijn. Wanneer ik zie welke soort van godsdienst men op onze scholen wil brengen. Wanneer ik naga wat daaromtrent voorkomt in werken die met goud bekroond zijn, dan wordt mijne bezorgdheid niet minder, wanneer ik daar zinsneden vind als de volgende: »Geen wonder, dat zij op rijperen leeftijd zich dan klemmen aan het gewaad en den vorm, doch de kern gering achten. Hemel en aarde zullen zij misschien trachten te bewegen, wanneer hier of daar iemand van hunne aangeleerde en mogelijk nimmer begrepene bepalingen van het een en ander leerstuk durft afwijken; maar minder zullen zij zich bekommeren over de zuivere en onbevlekte godsdienst voor God en den Vader" enz.

»Want, wat ten allen tijde voor velen zoo moeijelijk was, wat ook thans nog voor niet weinigen onmogelijk schijnt, namelijk, om alle verschillende gezindten der Christelijke Kerk aan te merken als afdeelingen of vertrekken in hetzelfde groote huis, de Christelijke gemeente, waarin allen denzelfden God en Vader, denzelfden Heer en Zaligmaker belijden, dezelfde hope hebben, dezelfde zaligheid verwachtet." En verder:

»Immers, deze leerstellingen zijn gewrochten van het verstand van volwassenen. Elke bijzondere opvatting toch van de Christelijke leer is een gevolg van de werking van het denkvermogen.

»Neen, Gode zij dank! de openbare lagere school voedt hare kweekelingen niet met water, geschept uit bronnen, die door menschelijke inzigten en individueele begrippen uit de eenig ware bron zijn afgeleid, maar zij wil ze brengen tot die reine, zuivere bron des levens zelve. Zij voedt, Gode zij dank! hare kweekelingen niet met harde spijs, taai om te verteren, zelfs voor volwassenen, maar zij [illegible] het water des levens, dat uit [illegible] medegedeeld. Zij voedt, Gode zij dank! hare kweekelingen niet tot leeringen, die geboden van menschen zijn, maar zij poogt hen te brengen tot den éénen Herder, die zijn leven voor zijne schapen gegeven heeft.

»Het is eene even vaste waarheid, dat sedert het hare taak is om de jeugd op te leiden tot Christelijke deugden, zij bestendig meer tot Christus gekomen is.

»Het verschillend gevoelen, bijv. of men kinderen mag en moet doopen, dan of men met den doop moet wachten tot na het afleggen van belijdenis; de strijd, of Christus ligchamelijk of geestelijk bij het gebruik van brood en wijn bij de viering des Avondmaals tegenwoordig zij; de verschillende meeningen, hoe door het lijden en sterven des Zaligmakers de verlossing van zondaren is bewerkt; de verschillende begrippen omtrent Vader, Zoon en Heiligen Geest, wij vragen, welken invloed zal de logische bewijsvoering voor of tegen [illegible] dezer leerstukken, door de verschillende kerkgenootschappen hebben op de gezindheid."

Mijne Heeren, gij zult gevoelen dat degenen die de godsdienst belijden waartoe ik behoor, met dergelijk begrippen en de daaruit vloeijende onderrigtingen weinig ingenomen kunnen zijn omdat zij daarmede geenen vrede kunnen hebben. Wanneer ik nu verder in aanmerking neem wat ik nog lees in een ander bekroond werk: »Het is hier dat de schoolleeraar een groot voordeel op den godsdienstleeraar verkrijgt. Hij heeft de kinderen dagelijks bij zich, hij kan alle gelegenheid aangrijpen en dan vooral wanneer zijn gemoed effen en opgeruimd is, staat het hem vrij en is hij geroepen tot zijne leerlingen van God en deugd te spreken. Hij make dan ook een gepast gebruik van dit voordeel." En verder: »Hij deele hun allengs den *geest* [illegible] van het Evangelie mede, doch doe dit zoo als de Christen *die ziet en erkent, niet zoo als de* [illegible] *van een bijzonder kerkgenootschap, die gelooft.*" En verder: »De onderwijzer beginne dus met de opwekking van het gevoel voor godsdienstigheid en zedelijkheid; hij zette dit voort bij trapsgewijze en langzame mededeeling van *meerder licht*; hij eindige ten laatste met door korte spreuken, de hoofdsomme hunner overtuiging en van hun gevoel aan het geheugen toe te vertrouwen."

Wanneer ik dan zie dat eene schoolgodsdienst, zeer weinig overeenstemmende met de leer van mijne Kerk, en die de meester in de harten der kinderen brengen zal, en die, hij de gelegenheid heeft er veel beter te kunnen inbrengen dan de godsdienstleeraren, dan moet ik toch wel zijn tegen zulk eene schoolgodsdienst, en dan moet ik er mij toch wel tegen verklaren dat op die gemengde scholen gelegenheid wordt gegeven om de kinderen af te trekken van de godsdienst waartoe zij behooren, en eene schoolgodsdienst in te prenten, naar mijne overtuiging even schadelijk voor de Protestanten als voor de Katholijken.

Ik moet nog de aandacht vestigen op de wijze waarop de onderwijzers worden benoemd, ontslagen en bezoldigd.

Ik erken dat de invloed der Regering op die benoeming en het ontslag bij het laatste ontwerp is vergroot en de invloed der gemeente verminderd; maar daarom dacht ik niettemin dat het wetsontwerp de gevolgen zal hebben die ik verleden jaar tegenover den afgetreden Minister van Binnenlandsche Zaken heb aangeduid, toen ik hem vroeg of hij met de Grondwet in de hand zou kunnen willen, dat het onderwijs in *deze* gemeente eene kleur der meerderheid, in *gindsche* gemeente eene kleur van eene andere meerderheid zou hebben.

In dit ontwerp en in de Memoriën van Toelichting en Beantwoording vind ik nog veel grond voor mijne vrees. Om een bewijs te hebben hoe glad de baan is waarop de Regering zich beweegt, hebben wij slechts na te gaan hetgeen in de Memorie van Beantwoording op art. 22 staat geschreven. Gisteren heeft de geachte spreker uit Leyden gezegd dat er nog veel duisters is overgebleven: ik geloof dat ook en ik geloof dat het onmogelijk tot helderheid te brengen is, omdat de Regering op twee gedachten hinkt, die de handhaving van een regt, van beginsel onmogelijk maken.

Op bladzijde 32 beroemt de Regering zich er op, dat zij in de wet heeft gebragt, dat er niet blootelijk gelet moet worden op de begrippen der *aanwezige* kinderen, maar ook op die der afwezigen. »Er moet" staat er, »niet blootelijk gelet worden op de begrippen der *aanwezige* kinderen, gelijk eene vroegere redactie mede-bragt, maar uit welke dan ook, voorzeker tegen de bedoeling, kon worden afgeleid, dat de begrippen der afwezigen niet behoefden te worden ontzien."

En nu vind ik, Mijne Heeren, naauwelijks een regel of wat verder op bladz. 33:

»Maar eene andere vraag is het, of in die onvermengde school, wat het godsdienstig element van het onderwijs betreft, eenige meer vrije beweging geheel ongeoorloofd zoude zijn. Zou bijv. in eene school van onvermengd Protestantsche kinderen het lezen in den Bijbel, wanneer daarop prijs wordt gesteld, streng moeten worden geweerd? Dit kan daar niemand hinderen, en van buitensluiten van Roomsch-Katholieken kan dáár niet de rede zijn. De Regering kan zich niet voorstellen, dat dit het verlangen zou wezen van de Roomsch-Katholieken, evenmin als zij zich kan voorstellen, dat de Protestanten zouden begeeren, dat op de school, onvermengd met Roomsch-katholieke leerlingen bevolkt, streng worde geweerd wat Protestantsche begrippen zou kunnen kwetsen." Hoe moet ik dat nu in overeenstemming brengen met hetgeen ik [illegible] gelezen? Daar wordt [illegible] en intusschen streng zal behoeven te worden geweerd wat òf Katholijke òf Protestantsche begrippen zou kunnen kwetsen. Ik vind het duister. Een weinig verder lees ik: »Het spreekt echter van zelf, dat ook die school toegankelijk moet blijven voor alle kinderen, naar het voorschrift van art. 15 (16) en dat, houdt zij op eene ongemengde school te zijn, ook die vrijere beweging moet ophouden, welke in strijd zoude zijn met het voorschrift van het 2de lid van art. 21 (22). In zoodanig geval zou ten hoogste kunnen worden toegelaten dat het bijbellezen plaats vond buiten tegenwoordigheid der kinderen, welke daaraan niet mogen deel nemen, en mits het onderwijs, aan dezen te geven, daardoor geen schade leed. Dergelijke schikking, hier en daar reeds door ondervinding beproefd bevonden, zou weldadig kunnen werken, in zoo verre zij aan de eene zijde [illegible] schenkt, aan de andere zijde misbruik voorkomt, waarover dikwerf is geklaagd."

[illegible], Mijne Heeren, dat ik het zeer duister vind, het [illegible] aan mij, maar de consequentie in die verschillende zinsneden is mij niet helder en zal mij ook, vrees ik, nooit helder worden. Ik geloof dat ik daar het krachtigste bewijs in heb, van de gladheid der baan, waarop de Regering getreden is, en om te doen zien dat zij het beginsel, dat zij, zoo als ik gaarne aanneem, in gemoede voorstaat, door het hinken op twee gedachten niet weet, en ik moet het vreezen, niet zal weten vast te houden.

Ik heb gisteren hooren spreken over een adres, en ik heb het voor mij, namelijk de *Bede om Christelijke en Israëlitische scholen*. Maar, Mijne heeren, waarom moeten de Israëliten van de Christelijke school af? Het is duidelijk, enkel om Christelijke scholen te krijgen, *in den zin van eene gezindheid*. Dat, Mijne Heeren, is het doel, waarom de Israëlieten niet op de scholen mogen zijn, en dan zullen het in die streken, waar de meerderheid der bevolking Protestantsch is, *Christelijk Protestantsche* scholen worden, en in die andere streken, waar de meerderheid der bevolking Katholijk is, welligt *Christelijk Katholijke* scholen. Maar ik vraag of dit is getrouw zijn aan het beginsel van eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen, en of zoodanig (zoo als de Regering in de Memorie van Beantwoording zegt) de begrippen der afwezige kinderen, die niet op school zijn, zullen worden ontzien?

Ik heb gisteren door den geachten spreker uit Leyden hooren zeggen over dat algemeene Christendom, die algemeen Christelijke beginselen, waaraan allen hechten, dat hij betwijfelde of het wel te vinden was. Ik verwonder mij niet dat het zelfs ook voor hem twijfelachtig is, of het wel te vinden zal zijn, want ik geloof dat men het onmogelijk vinden zal; en intusschen, dat wil men nu juist: men wil algemeene Christelijke begrippen op de scholen brengen, en het gevolg er van zal wezen, dat dezelfde misbruiken voortduren, die aanleiding tot zoovele klagten en bezwaren hebben gegeven, en dat zij zullen worden bestendigd bij de wet.

Mijne Heeren, ik heb met genoegen door den spreker uit Nijmegen (den heer van Lynden) hooren verklaren, dat de Bijbel niet op de school kan komen zonder kwetsing van Katholijken. Dat is juist; en hoe fraai men het keere of wende, hoe men dat brenge in den vorm van bijbelsche geschiedenissen of gedeelten van den Bijbel, het zal altijd dat gevolg hebben, want de Bijbel is de bron van het leerstellig onderrigt, de bron waaruit de verschillende godsdienstige gezindheden allen afleiden wat zij voor waar en heilig houden.

Ik moet vragen, of de Regering wel nagedacht heeft over de consequentiën van hetgeen ik uit de Memorie van Antwoord zoo even heb voorgelezen. Zij zegt, dat zou kunnen worden toegelaten, dat het bijbellezen plaats vond buiten tegenwoordigheid der kinderen welke daaraan niet mogen deel nemen. Maar ik vraag aan degenen, die zoo bevreesd zijn voor de twisten, welke uit het bestaan van de afzonderlijke school zouden kunnen voortvloeijen; wat zal daarvan het gevolg zijn? Er bestaat [illegible] zindheid bevinden, en waar men gebruik maakt van de door de Regering gegeven vrijheid. Nu komen daar kinderen van eene andere gezindheid bij; dan moet de geheele kleur van de school, de geheele rigting van het onderwijs veranderen. Dan zullen de kinderen zeggen: waarom kan het nu niet meer gaan als vroeger? wat is de oorzaak van die verandering? Op de andere: waarom mogen wij daar niet bij zijn? Dat zal eene bron van twisten zijn. Wil men onrust en tweespalt in het land brengen, dan is dit daartoe een uitmuntend middel, zeer zeker tegen de bedoeling der Regering; en de door den spreker uit Groningen zoo gevreesde twistgedingen zouden daaruit juist voort kunnen vloeijen.

Gisteren is in deze vergadering gevraagd, of, wanneer men tot de goede bevolking ten platten lande zeide: »De Bijbel zal op de school niet worden toegelaten (en wat verder daarbij werd gevoegd), want dat verlangen de Roomschgezinden en de Staten-Generaal willen het, wijl de Grondwet voorschrijft de eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen," die menschen zich dan niet zeer bezwaard zouden gevoelen, en of het niet natuurlijk zou zijn dat zij zich aan deze Vergadering adresseerden? Ja, wanneer men hun de zaak aldus voorstelt, is dit niet twijfelachtig. Maar men moet de zaak ook van den anderen kant beschouwen. Wanneer nu eens aan de Roomschgezinden werd gezegd: »Weet gij wel wat uit de nieuwe wet zal voortvloeijen? De Bijbel zal *weder op de school* komen", en wanneer men dan daar verder bijvoegde al, wat ik de vrijheid genomen heb als mijne beduchtheid voor te dragen, zou het dan zoo bevreemdend zijn als er ook van onze zijde een aantal adressen met eenige tienduizende handteekeningen bedekt, aan de Kamer werden toegezonden? Ik geloof het niet; ik ben van oordeel, dat dit zeer gemakkelijk te verkrijgen zou zijn.

Men zij voorzigtig. Als de gemengde school de eenige is die met de Grondwet strookt (hetgeen ik niet begrijp), de eenige die bij de meerderheid dezer Kamer bijval vindt, de eenige, die naar men beweert, de sympathie van de bevolking heeft, en als dus de gemengde school bij de wet moet voorgeschreven worden, laat het dan eene school zijn gelijk door den spreker uit Breda geschetst is, eene school waar men zich uitsluitend bepaalt tot het aanleeren van kundigheden en, tot mijn leedwezen, ter wille van de toekomst, de welvaart, het belang des vaderlands, de godsdienst moet uitsluiten. Maar als men bij een volk, bestaande uit eene mengeling van onderscheidene gezindheden, zekere soort van godsdienst op de school wil brengen, dan zal deze, naar plaatsen en omstandigheden, òf de kleur van eene of andere bijzondere gezindheid erlangen, òf er zal in vele gevallen eene soort van schoolgodsdienst, een rationalisme ontstaan, dat alles zal vernietigen wat èn aan den gemoedelijken Protestant èn aan mij als Katholijk en aan mijne geloofsgenooten heilig en dierbaar is.

Mij blijft slechts over hulde te brengen aan de wijze waarop in deze beraadslaging gesproken is door leden uit wier mond ik soms wel eens woorden heb gehoord die mij griefden. Bijzonder breng ik hulde aan hetgeen door den heer Mackay gezegd is omtrent boeken, die op de scholen gebruikt worden. Hij heeft u, Mijne Heeren, daarvan eene kleine voorlezing gedaan; ik zou er nog meer kunnen voorlezen, want er zijn verzamelingen waarin al de voor ons en voor elken Christen kwetsende uitdrukkingen zijn bijeengebragt. Ik vraag: kan door den gemoedelijken Protestant worden toegelaten, dat op de wijze zoo als ons gisteren is voorgelezen, tot zijne kinderen gesproken wordt over den mensch geworden Zoon Gods, mensch geworden tot verlossing van het zondig menschdom? Wat moet daarvan het gevolg zijn? Opwekking tot godsdienst? Neen, Mijne Heeren, eene minachting van de godsdienst en van den Goddelijken Stichter derzelve, die hare schadelijke gevolgen gedurende het geheele leven zal doen gevoelen.

Over de vierde alinea van art. 22 zal ik maar niet spreken. Als mede-rapporteur over dit ontwerp van wet [illegible] dat die alinea zoo weinig bekoorlijk voor [illegible] zal zijn voor mij, die ook onder de groote meerderheid heb behoord, die haar niet behoorlijk vond, er veel over te zeggen.

Wijders heb ik nog verscheidene bedenkingen tegen de wet. Ik zou kunnen spreken over hetgeen, gelijk gisteren reeds is aangevoerd, naar mijn inzien, schadelijke gevolgen zal hebben; over datgeen, namelijk, wat men verpligt is als onderwijs op de lagere scholen te geven en de mede daarmede in verband staande beperking der vrijheid van onderwijs, over de kosten die voor de gemeenten het gevolg van deze wet zullen zijn, over het systeem van pensionering der onderwijzers, dat naar mijn oordeel, onuitvoerlijk zal blijken, gelijk ik de eer zal hebben te betoogen, wanneer het daartoe betrekkelijk artikel van de orde zal zijn. Ik zou over meer andere punten kunnen spreken: maar, Mijne Heeren, ik geloof dat ik bij deze algemeene beschouwingen reeds veel te veel van uw geduld heb gevergd. Ik vraag daarvoor verschooning, waarbij de behandeling van een zoo aangelegen onderwerp, bij de behandeling van eene zaak, die aan mij en aan mijne geloofsgenooten zoo na aan het harte ligt, heb ik gemeend dezen tijd daaraan te moeten wijden.

Te Amsterdam, bij C. L. van Langenhuysen, Drukker en Uitgever.